

Kapya môᶇ atu ba Pol hato hi Kolin Abô môᶇ

Pol hato kapya êntêk hadêᶇ avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin. Kolin ma malak bêᶇ ba anêᶇ avômalô ma hatôm 600,000. Avômalô Kolin ethak idum sek waliliᶇ bêᶇ anôᶇ ba intu hathak abô Glik ma abô aêntêk, ‘Yahadum Kolin’, êᶇ ma abô loᶇ kapô te. Ma anêᶇ ôdôᶇ nena, ‘Yahadum sek waliliᶇ’.

Pol hamô Epesus ma halanô nena avômalô êvhaviᶇ anêᶇ Kolin ethak esopa kobom kambom takêᶇ lôk evaki vose ba intu hato kapya êntêk hadêᶇ thêlô. Ma Pol bôk hato kapya te hadêᶇ thêlô ba thêlô vi miᶇ eyala katô ami ba intu hato kapya êntêk hadêᶇ thêlô ek injik anêᶇ abô êᶇ anêᶇ ôdôᶇ thô êndêᶇ i. Ma avômalô Kolin doho bôk enaᶇ hik Pol liᶇ hathak abô doho halôk kapya te atu ba bôk eto hadêᶇ yani ba intu hato iniᶇ kapya êᶇ viyaᶇ. Ma hato ek embatho iniᶇ êvhaviᶇ loᶇ lôk hêv takatu ba bôk êv yak sa.

Hato kapya êntêk hadêᶇ 55 AD la.

Abô môᶇ

¹ Ya Pol ma Wapômbêᶇ halam ya ba hadum ba ya habitak Yisu Kilisi anêᶇ aposel hatôm anêᶇ la-haviᶇ. Yai lôk ² alalôaniᶇ aiyaᶇ Sostenes ato kapya êntêk ek môlô avômalô ôdôᶇ takatu ba ôêvhaviᶇ Wapômbêᶇ anêᶇ Kolin. Kilisi hadum ba thêlô ibitak mathêᶇ ma halam i nena Wapômbêᶇ anêᶇ avômalô haviᶇ avômalô luvuluvu takatu ba elam

alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ athêņ. Yani ma alalôaniņ Anyô Bêņ ma thêlôniņ haviņ.

³ Wakamik Wapômbêņ lôk Anyô Bêņ Yisu Kilisi nênem iniņ wapôm lôk labali êndêņ môlô.

Pol hanaņ lamavi hadêņ Wapômbêņ

⁴ Wapômbêņ hêv anêņ wapôm hadêņ môlô hathak Yisu Kilisi. Ba intu yahanaņ yalenmavi lôbôlôņ hadêņ yani hathak môlô. ⁵⁻⁶ Yani lêk havatho Yisu anêņ abô loņ lôklokwaņ hamiņ môlô ba môlô ôêvhaviņ ba Wapômbêņ lêk haņgasô nôm mavi halôk môlô kapôlômim ba hayô siņ hatôm auk mavi lôk abô mavi. ⁷ Aêņ ba môlô ma avômalô ôpôviņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ waklavôņ endelêm ek injiki thô ba intu môlô miņ ôêv yak hathak wapôm la ami. ⁸⁻⁹ *Yani halam môlô ek numbitak Nakaduņ Yisu Kilisi, alalôaniņ Anyô Bêņ anêņ avômalô môlô lôk malêla takatu ba hanaņ ma hatôm indum. Ba intu yani tem embatho môlô loņ endeba anêņ daņ ek miņ môlônim abô la ênjêk êndêņ alalôaniņ Anyô Bêņ Yisu Kilisi anêņ waklavôņ ami.

Avômalô êvhaviņ êkôki

¹⁰⁻¹² *Aiyaņ thêlô, Kaloe anêņ avômalô doho enaņ hadêņ ya nena môlô intu ôkôkam ba tomtom onaņ nena, “Yêlô ma Pol anêņ” ma vi enaņ nena, “Apolo anêņ” ma vi enaņ nena, “Sipas anêņ” ma vi ma “Kilisi anêņ”. Ba intu aiyaņ thêlô, hathak Yisu

---

* **1:8-9:** 1Te 3:13; 5:23; 5:24; 1Jon 1:3   * **1:10-12:** Ap 18:24-28; 1Ko 3:4; Plp 2:2

Kilisi anêḡ athêḡ ma yaleḡ hik ya nena miḡ nombak am vose ami ek nobaloḡ auk lôk kapôlômim doḡtom iyom.

¹³ Aisé. Hatôm nombak Kilisi vose ni nena-nena e? Mena ik ya Pol hathak alovalaḡaḡsiḡ ek môlô e? Mena môlô uthik ḡaḡ hathak Pol anêḡ athêḡ e? ¹⁴ *Yahathik Klispus lo Gaius iyom ma miḡ yahathik anyôla haviḡ ami ba intu yaleḡmavi anôḡ hadêḡ Wapômbêḡ ¹⁵ ek môlô te miḡ hatôm enaḡ nena yahathik môlô hathak yenaḡ athêḡ ami. ¹⁶ *Bôk yahathik Stepanas anêḡ avômalô doho. Ma injo betha bôk yahathik avômalô vi haviḡ la. ¹⁷ Odaḡô! Kilisi hêv ya ba yahalêm ek yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma miḡ hêv ya ek yasik avômalô ami. Yahadô yambuliḡ Kilisi anêḡ alovalaḡaḡsiḡ imbitak êtôm nôm oyaḡ. Ba intu miḡ yahanaḡ anêḡ Abô Mavi êḡ ek yandôk thêlô leḡiḡ êtôm ḡê lôk auk bêḡ ethak idum ami.

Nê lôk auk bêḡ miḡ hêv ya sa ami

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba esopa loḡôndê ḡama elañô abô hathak alovalaḡaḡsiḡ êḡ ba esoj nena abô molo. Ma doḡtom alalô takatu ba Wapômbêḡ hêv bulubiḡ ayala nena nôm êḡ ma Wapômbêḡ anêḡ lôklokwaḡ. ¹⁹ *Hatôm bôk eto nena, “Tem yambuliḡ ḡê lôk auk bêḡ iniḡ auk ma tem yambak iniḡ auk takêḡ pesa ba imbitak êtôm nôm oyaḡ.” *Aisaia 29:14*

²⁰ *Ma ḡê lôk auk bêḡ lôk ḡê ethak lôm bêḡ lôk kêdôḡwaga takatu ba evaloj kapy auk bêḡ

---

* **1:14:** Ap 18:8; Lom 16:23   * **1:16:** 1Ko 16:15   * **1:18:** Lom 1:16
 * **1:19:** Ais 29:14   * **1:20:** Jop 12:17; Ais 19:12; 33:18; 44:25

bôlôn êntêk, thêlô aisê? Wapômbên hik thô nena auk bên takên habitak auk molo. ²¹ *Wapômbên ma anyô auk mavi ba hadô ek avômalô neyala yani esak auk luvônin. Aên ba hawa abô molo ek nêmi vi atu ba êvhavin bulubin. ²² Ma avômalô Israêl leñin haviñ nêgê lavônin ek nênimimbin. Ma Glik êbôlêm auk lôm bên ek nênimimbin. ²³ *Ma donjom yêlô anan bên nena Kilisi hama hathak alovalanansin. Auk êñ habulin avômalô Israêl ba intu êpôlik. Ma nê lon buyan elanô nena auk êñ ma auk molo. ²⁴⁻²⁵ *Wapômbên anên auk molo êñ ma auk bên ek nê pik inin auk. Ma Wapômbên anên pulusik ma lôklokwan bên ek nê pik inin. Ba intu avômalô Israêl lo Glik ma avômalô lon buyan takatu ba Wapômbên halam i ma eyala nena Kilisi ma Wapômbên anên lôklokwan lôk anên auk bên.

²⁶ *Aiyan thêlô, môlô lemimimbi esak sêbôk atu ba elam môlô. Avômalô lôkthô min êyê môlô bên anôn nena nê lôk auk bên mena anyô lôkmanin mena anyô lôk athên bên te ami. Mi. ²⁷ Wapômbên hawa auk molo anên pik ek nêmi mama êndên nê lôk auk bên ma hawa nômkama pik takatu ba pulusikna ek nêmi mama êndên nê lôklokwan. ²⁸ Nê takatu ba avômalô êyê hatôm yavoyav lôk nômi ôvathek lôk nômi oyan lomaloma pik êntêk intu yani halam ek nêmi auk bôlôn êntêk vê esak, ²⁹ *ek anyô late min hatôm êmbôi imin Wapômbên ma ami. ³⁰ *Ma môlô ma Wapômbên da hadum ba lêk ômô haviñ Yisu Kilisi. Yani habitak hatôm Wapômbên

* **1:21:** Mat 11:25   * **1:23:** Lom 9:32; 1Ko 2:14   * **1:24-25:**

Kol 2:3; 2Ko 13:4   * **1:26:** Mat 11:25; Jem 2:5   * **1:29:** Ep 2:9

* **1:30:** Jer 23:5-6

Ma donjom malenij minj êyê nômkama takênj
lôk leñôndônj minj elañô abô takênj ami.

Ba intu avômalô êthônj nômkama takênj palinj.” *Aisaia
64:4*

Njê bêñbêñj bôlônj êntêk minj eyala auk êñj ami. Bôk neyala ma tem minj nijik Anyô Bêñj Lôkmangij êñj vônô esak a ami. ¹⁰⁻¹¹ Alalôaniñ dahôlônjñ da hayala alalôaniñ auk. Ma Wapômbêñj da anêñj dahô hayala anêñj aêñj iyom. Ba intu Lovak Mathenj hayala nômkama lôkthô lôk hayê Wapômbêñj anêñj auk anônj biñj ba lêk hik nômkama lôkthô thô hadênj alalô.

¹² Wapômbêñj hêv anêñj Lovak Mathenj êñj hadênj alalô ek nayala anêñj wapôm takatu ba hêv hadênj alalô. Ma minj hêv auk pik ami. ¹³ Auk takênj ma Lovak Mathenj intu hêv hadênj yêlô ba anañj bêñj lôk adônj avômalô takatu ba êmô havij Lovak Mathenj hathak anêñj auk. Anyôla minj hadônj yêlô ba anañj abô êñj ami. ¹⁴ Lovak Mathenj hêv avômalô sa ek neyala Wapômbêñj anêñj auk. Ba opalê atu ba minj hawa Lovak Mathenj ami hasonj nena auk êñj ma auk molo ba intu minj hatôm ititij ba eyala auk takatu ba halêm anêñj Wapômbêñj anêñj Lovak Mathenj ami.

¹⁵⁻¹⁶ * “Ba opalê intu hayala Anyô Bêñj anêñj auk ba tem êndônj yani? Mi.” *Aisaia 40:13*

Ma ôpatu ba hawa Lovak Mathenj anêñj auk tem ititij nômkama lôkthô. Ma ôpatu ba minj hayala Anyô Bêñj anêñj auk ami tem minj ititiniñ alalô takatu ba awa Lovak Mathenj anêñj auk ami. Aêñj ba alalô ma awa Kilisi da anêñj auk.

---

* **2:15-16:** Ais 40:13

3

Avômalô Kolin evak i vose

1-2 *Aiyarj thêlô, sêbôk ma môlô osopa avômalô pik êntêk venjngwam ba osopa Kilisi hatôm amena kasek ba miñ oarj nôk thekthek ami. Ba intu yahêv sum hadêñ môlô ba miñ yahanarj abô hatôm nê bôk ilumbak yôv iniñ abô ami. Ba êntêk unum sum denarj e? 3 *Môlô othak udum hatôm nê pik ba môlô lemimdarj lôk lemimnarja 4 *ma ôdôñ yarj enarj nena, “Yêlô ma Pol anêñ” ma vi enarj, “Yêlô ma Apolo anêñ.” Êñ ma hathak uik unim auk thô nena môlô ma nê pik.

5 *Aêñ ba ya Pol ma opalê? Ma Apolo ma opalê? Yai ma Anyô Bêñ anêñ nê ku iyom! Yani hêv anyô tomtom da iniñ ku ba hêv yaianin ba intu môlô bôk ôêvhavin yôv. 6 *Yahavatho yarjvêk ma Apolo hathak hêv narj ma Wapômbêñ da hadum ba yarjvêk êñ halumbak. 7 Ba ôpatu ba havatho mena hêv narj thai luvi ma nôk oyarj. Ma Wapômbêñ iyom intu ba nôk avanôñ. 8 *Opalê atu ba havatho mena opalê atu ba hêv narj, thai idum ku donjom ba tem neja vuli êtôm ida iniñ ku atu idum.

9 *Yai adum Wapômbêñ anêñ ku iyom havin i ma môlô ma anêñ unyak lôk anêñ ku kapô. 10-11 *Wapômbêñ hêv wapôm hadêñ ya ba yahabatak anyô lôkmanjin ek yandav unyak. Ba yahalav landin. Ma anyô vi etak pam thalôk lôk unyak vôv hayô hamô. Ma miñ anyôla endav

---

* **3:1-2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2   * **3:3:** 1Ko 1:10-11   * **3:4:** 1Ko 1:12
 * **3:5:** Ap 18:24   * **3:6:** Ap 18:4-11,27-28   * **3:8:** Mat 16:27
 * **3:9:** Ep 2:20-22   * **3:10-11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6

landiņ yaņda imbiņ ami. Yisu Kilisi da intu landiņ êņ ba bôk hamiņ yôv. Ba môlô nê ku tomtom noyabiņ am katô ek nodav Wapômbêņ anêņ unyak êņ. ¹²⁻¹³ *Waklavôņ Idum Abô hayô ma tem injik nê ku takêņ iniņ ku sapêņ êlêm yaïņ. Ma atum tem esaņ anyô tomtom iniņ ku ek êņjê nena elav unyak êņ mavi mena kambom. Ba intu uik siņ hathak gol mena seleva mena valu mavi mena alokwaņ kapi mena kamuņ kondaņ mena sesalik la, ma hêk môlôda. ¹⁴ Ma opalêla takatu ba iniņ ku elav unyak êņ mavi ma tem neja vuli. ¹⁵ Ma ôpatu ba atum hathaņ anêņ ku ma tem miņ enja vuli ami. Ma donțom bulubiņ hamô ba tem nêm ôpêņ vê êņjêk atum.

Môlôda ma Wapômbêņ anêņ unyak

¹⁶ *Môlô ma Wapômbêņ anêņ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô. Oyala nôm êņ mena mi? Ma Wapômbêņ anêņ Lovak Mathen hamô môlô kapôlômim. ¹⁷ Môlô ma Wapômbêņ anêņ unyak mathen atu ba yanida hamô kapô ba intu loņ êņ ma mathen! Ma ôpatu ba habuliņ unyak mathen êņ ma tem Wapômbêņ imbuliņ ôpêņ aêņ iyom.

Miņ nobam anyô vi ami

¹⁸ Miņ môlô nosau am ami! Môlô lemimhabi nena môlô ma nê lôkauk bêņ hatôm nê lôk luvôņiņ bôlôņ êntêk, êņ ma notak. Ma noja alovalaņaņsiņ anêņ auk molo ek numbitak anyô lôk auk mavi. ¹⁹ Auk pik êntêk ma auk molo hêk Wapômbêņ ma hatôm eto nena,

---

* **3:12-13:** 1Ko 4:5   * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16

“Yani havalonj nê lôk auk bêñ hathak thêlôda ininj auk ba êv yak.” *Jop 5:13*

²⁰ Ma abô yañ hanañ nena,
 “Anyô Bêñ hayala nena nê lôk auk bêñ ininj auk ma anônj mi.” *Kapya Yerj 94:11*

²¹ Aêñ ba miñ nobam anyô te êmônj ek vi ami. Thêlô sapêñ ma nê ku ek nêñem môlô sa iyom.
²² Pol lo Apolo ma Sipas lôk pik êntêk ma lôkmala lo ñama ma lêk lo embeñ yam ma nômkama lôk avômalô ma nôm takêñ ma môlônim iyom. ²³ Ma môlô ma Kilisi anêñ ma Kilisi ma Wapômbêñ anêñ.

4

Kilisi anêñ aposel

¹ Aêñ ba avômalô sapêñ nêgê yêlô nena Yisu Kilisi anêñ nê ku oyañ iyom ek ayabiñ Wapômbêñ anêñ abô loñ kapô atu ba hik thô hadêñ anêñ avômalô.
² *Aêñ ba intu nayabiñ ku êñ mavi êtôm anyô hamônj ek ku. ³⁻⁴ Yakapôlônj miñ hanañ ya bêñ nena yahadum Wapômbêñ anêñ ku tombeñ ami. Aêñ ba môlô otha ya mena owa ya hi loñ idum abô êñ ma nôm oyañ. Ma yenañ auk miñ hatôm ami. Aêñ ba miñ yahathô yada ba yahaya ami. Anyô Bêñ da intu tem ititiniñ ya. ⁵ *Waklavônj Anyô Bêñ endelêm ma tem imbi anêñ deda êyô êñjêk nômkama takatu ba havuñi hêk loñ momañiniñ kapô ba injik avômalô ininj auk takatu ba hêk kapôlônj thô. Ma wak êñ ma tomtom tem neja ininj lenjñmavi êñjêk Wapômbêñ. Aêñ ba miñ nosa avômalô vi ininj ku ami.

---

* **4:2:** Luk 12:42   * **4:5:** 1Ko 3:8

Avômalô Kolin thêlôda ebam i

⁶ *Aiyañ thêlô, bôk yahanañ hathak yai lôk Apolo ek nê mômô sa ek lemimimbi abô êntêk “Nosopa abô balabuñ atu ba eto,” nena miñ nobam anyôla êmôn ek vi ami. ⁷ *Ma opalê hatak mômô ba ubitak anyô bêt? Mômôda unim lôklokwan ba owa auk e? Mi! Wapôm takên intu hêv hadên mômô. Ma aisê ka obam amda?

⁸ Mômô lêk ubitak ôyô unlôv yôv e? Ma mômô lêk nê lôkmanjij e? Mena mômô lêk hatôm kin e? Kikaknena! Alalô nê lôk iviyañ ba lêk mômô ubitak kin ma tem yêlô aên iyom! ⁹ Nôngô! Wapômbên hatak yêlô aposel hatôm nê oyan ba amin piklêvôn ma avômalô lôk anjela ititin yêlô hatôm nê kambom takatu ba enañ nena, “Uñgwik thêlô vônô.” ¹⁰ Yêlô ma nê auk molo hathak Kilisi e? Ma mômô nê lôk auk bêt hathak Kilisi e? Ma yêlô nê vau ma mômô nê lôklinyak e? Mômô nê lôk athên bêt ma yêlô nê athên mi e? ¹¹ *Sêbôk aleba lêk ma yêlô ama kisi lôk athakmunij ma ik nômkama titip lôk ik yêlô ba epam mayaliv ba yêlôanij malak namô mi. ¹² *Ma adum ku hathak bahenij aleba yêlô lêk vau. Enañ ek nimbunij yêlô, ên ma yêlô êv lenjijmavi iyom. Ilti yêlô ba êv vovan, ên ma yêlô amin lenvidon. ¹³ Enañ abômapopak hathak yêlô ma yêlô anañ viyan lôk labali mavi. Wak nômbên intu sapên ma yêlô hatôm matinyak pik lôk nôm ôvpalê.

Pol lahavin avômalô Kolin nesopa yani

* **4:6:** Lom 12:3   * **4:7:** Lom 12:6   * **4:11:** 2Ko 11:23-27

* **4:12:** Mat 5:44; 2Te 3:8

14 Mólô ma yenañ avômena takatu ba yalenhaviñ ba intu yahadôñ mólô. Ma miñ yahato nôñ takêntêk ek indum mólô mama ami. 15 *Nê êvhaviñ bêñ anôñ ethak eyabiñ mólô, ma doñtom lemambô doñtom iyom. Yada bôk yahanañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi hadêñ mólô hatôm yahavathu mólô ba mólô ubitak Yisu Kilisi anêñ avômalô. 16 *Aêñ ba yalen hik ya nena nosopa yavenñgwan. 17 *Ba intu yahêv Timoti hathôk ek nêñ mólô sa. Yani ma anyô ku anôñ lôk yenañ okna atu ba hasopa Anyô Bêñ ba yalenhaviñ yani. Ma tem injik mólônim auk liñ esak yenañ bôk lo loñ atu ba hathak Yisu Kilisi ma yahadôñ avômalô êvhaviñ takatu ba êmô luvuluvu hathak. 18 Mólô doho oson nena tem miñ yasôk esak loñbô ami ba intu mólô lemimôndôñ kôtôñ. 19-20 *Nodañô katô! Wapômbêñ anêñ avômalô miñ enañ hathak abô oyañ ami. Mí. Lovak Matheñ hêv lôklinyak ba idum Wapômbêñ anêñ lahaviñ. Anyô Bêñ lahaviñ ma tem yasôk kethen ek yanğê nena avômalô takêñ bôk ewa lôklokwan êñ mena mi e? 21 Lemimhabi aisê? Yasôk ek yambali mólô ek noja auk mena yasôk êtôm anyô yaô ek yanañ abô labalina?

5

Nutiñ nê sek êndôk kamun

1 *Yahalañô nena mólô avômalô ôêvhaviñ te hadum sek haviñ lambô yanavi lukmuk lôbôlôñ. Ma doñtom nê daluk miñ ethak idum aêñ ami.

* 4:15: Gal 4:19   * 4:16: Plp 3:17   * 4:17: Ap 19:22

* 4:19-20: 1Ko 2:4   * 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30

² Aisê ka mólô ôbô am? Lemiminjikam ba nutin ôpêñ êndôk kamuñ! ³ *Ya miñ yahamô haviñ mólô ami. Mi. Ma donjom yakapólôñ hamô haviñ mólô hatôm lêk yahamô haviñ mólô. Ma lêk yahanan ôpatu ba bók hadum kambom êñ bêñ yôv hathak Yisu Kilisi anêñ athêñ. ⁴ Aêñ ba othak donjom, êñ ma yakapólôñ lêk hamô haviñ mólô. Ma alalôaniñ Anyô Bêñ Yisu anêñ lôklinyak lêk hamô haviñ. ⁵ *Ba nônêm ôpêñ êndêñ Ngôk Bêñ ek imbuliñ ôpêñ anêñ auk ek Anyô Bêñ anêñ Waklavôñ Nindum Abô ma tem yani enja bulubiñ.

⁶ *Mólô ôbô am ma miñ mavi ami. Lôk miñ oyala nena yis doktena iyom hatôm êndôk polom bêñ anôñ kapô ba isiñ bêñ ami e? ⁷ *Sêbôk ma avômalô Israél ethak ik boksipsip nakaduñ te ek leñiñhabi Waklavôñ Hale ba Hi. Ma alalôaniñ boksipsip nakaduñ Waklavôñ Hale ba Hi intu Yisu. Kilisi hama ek mólô ba intu lêk ubitak ôtôm polom lukmuk atu ba yis mi. Aêñ ba nômbi unim kambom ni êtôm avômalô Israél ethak ibi yis bô hi ek leñiñhabi Waklavôñ Hale ba Hi. ⁸ *Ba intu alalô leñiñimbi Waklavôñ Hale ba Hi wak nômbêñ intu sapêñ ma nambitak êtôm polom atu ba anêñ yis mi. Polom êñ ma nôm anôñ ba anêñ lelaik mi. Ma yis bô atu êñ ma adum kambom lo miñ asopa Wapômbêñ ami. Ba intu nabi ni.

⁹ Bók yahato yenan kapyá hadêñ mólô ek miñ nômô imbiñ nê takatu ba idum sek lomaloma ami. ¹⁰ Ma donjom miñ yahanan hathak avômalô pik êntêk ba idum sek lomaloma lo nê esau avômalô ba

---

* 5:3: Kol 2:5   * 5:5: 1Ti 1:20   * 5:6: Gal 5:9   * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19   * 5:8: Lo 16:3

ewa inin nôm kama vani lôk nê palon ma nê esopa ngôk ami. Mi. Nê takên ma êmô pik havin alalô ba natak i aisê? ¹¹ *Yenañ abô anên ôdôn ma aêntêk. Ôpatu ba hanañ nena, “Yahêvhavin Wapômbên” ma donjom hadum sek lomaloma mena hadum palon mena hêv yeñ hadên ngôk mena hanañ abôma mena hanum wain ba molo mena hawa vani. Anyô anên aên miñ nonywañ nôm lo ômô imbin yani ami. Dôlôk!

¹² Nosa nê takatu ba êmô avômalô êvhavin kapô iyom. Ma miñ nosa ôpatu ba miñ alalôaniñ te ami. Ku êñ ma miñ bôk êv hadên alalô ami. ¹³ *Aên ba Wapômbên tem indum abô ek nê daluk. Ba intu nê takatu ba indum kambom ma “Nônêm i vè ênjêk môlô.”

Lo 17:7

6

Kobom nepesañ malain

¹ Aisê ka môlô doho lemimmaniñ hathak môlô doho ma othak u nê daluk inin lon idum abô? Yahason kambom hathak môlô uik kobom êñ liliñ! ² *Môlô oyala nena Waklavôn Idum Abô ma nê mathen tem nedañô nê daluk inin abô. Môlô nê auk pulusik ba miñ hatôm nepesañ malain pik lomaloma ami e? ³ Nodañô! Tem alalô nadañô anjela inin idum abô. Aên ba malain pik lôkthô ma yaôna ek alalô napesañ. ⁴⁻⁶ Môlô te miñ anyô lôk auk bên hatôm epesañ abô imbin avômalô êvhavin vi ami e? Ma nê êvhavin yañ lamaniñ hathak yañ ma môlô olam nê daluk ek nepesañ abô êñ eka?

* **5:11:** 2Te 3:6; Tit 3:10   * **5:13:** Lo 13:5; 17:7   * **6:2:** ALK 20:4

Nê daluk elanô ma môlô miñ mama ami e? Aên ba môlônim malaiñ lomaloma hamô ma môlônim anyô bêñ la miñ hamô ami, ma nodam môlônim anyô hêvhaviñ takatu ba athên mi ek nedañ abô êñ. Ma miñ nodam nê daluk ami.

⁷ Dô! Hu ek undum abô, êñ ma hik thô nena lêk hôêv yak yôv. Ma anyôla habuliñ o mena hasau o la ma ômô yaô. ⁸ Ma donjom môlôda intu udum tomben êñ ba osau môlôviyan ba ubuliñ i hamô nê daluk iniñ loñ idum abô.

⁹ *Avômalô takatu ba idum kambom tem nê mô imbiñ Wapômbên êmô loñ atu ba yani hayabiñ, e? Mi anôn. Noyabiñ am. Avômalô takatu ba idum sek lomaloma lôk êv yeñ hadên ngôk ma idum sek haviñ anyô yan yanavi lôk anyô da idum i lôk avi da idum i ma ¹⁰ vani lo palon ma inum waiñ ba elo molo lôk enañ abôma ma esau avômalô ba ewa iniñ nômkama vani. Nê takên miñ hatôm nê mô Wapômbên anên loñ lôkliñyak ami. ¹¹ *Sêbôk ma môlô vi udum kambom takên haviñ. Ma donjom Wapômbên hathik môlô ba ubitak mathen lôk thêthôn hathak Anyô Bên Yisu Kilisi anên athên lôk alalôaniñ Wapômbên anên Lovak Mathen.

Alalôaniñ leñvinjupik ma Lovak Mathen anên unyak

¹² *Môlô onañ nena, “Balabuñ te miñ havalon ya loñ ami. Ba malêla takatu ba yalenhaviñ yandum ma ya hatôm.” Ma donjom ya Pol yahanañ nena auk takên tem miñ nê ya sa ami ba yahadô nômlate eyabiñ ya. ¹³ *Môlô onañ nena, “Nôm

* **6:9:** Gal 5:19-21; Ep 5:5; ALK 22:15   * **6:11:** Tit 3:3-7   * **6:12:**

1Ko 10:23   * **6:13:** 1Te 4:3-5

eyañ hêv leŋsoam sa ma leŋsoam hêv nôm eyañ sa. Ma thai luvi ma nôm pik iyom ba Wapômbêñ tem nê m vê.” Ma môlô osoñ nena sek waliliñ ma nôm oyañ hatôm nôm eyañ lôk leŋsoam e? Ma yahanañ nena kupik ma Anyô Bêñ anêñ ek indum anêñ ku. Aêñ ba kupik lôk sek miñ ethak doñtom ami. ¹⁴ *Wapômbêñ da anêñ lôklinyak hik Anyô Bêñ liñ ba tem injik alalô liñ aêñ iyom. ¹⁵⁻¹⁷ *Môlônim lemvimkupik sapêñ ma hatôm Kilisi da anêñ liñkupik bute. Môlô ôthôn auk êñ e? Ma ôpatu ba hathak doñtom haviñ Anyô Bêñ thai iniñ dahôlôninñ habitak doñtom. Ma Wapômbêñ anêñ abô bute hanañ nena,

“Thai tem nimbitak êtôm kupik doñtom.” *Môñ*
Anôñ 2:24

Aêñ ba anyô te hathak doñtom haviñ avi sek te, êñ ma thai lêk ibitak kupik doñtom. Ma naja Kilisi anêñ liñkupik bute ba nanêm êndêñ avi sek e? Mi anôñ!

¹⁸ Nôsôv ek sek waliliñ. Kambom takatu ba avômalô ethak idum ba vi ma hêk kupik viyaiñ. Ma opalê atu ba hadum sek waliliñ êñ ma yanida habuliñ anêñ liñkupik ba hadum sek hathak. ¹⁹⁻²⁰ *Môlô lemvimkupik ma Lovak Mathen anêñ unyak mathen atu ba hamô kapô ba Wapômbêñ da hêv hadêñ alalô. Avanôñ e? Ma hêv alalô vuli ba miñ o anyô bêñ ek oyabiñ oda ami. Ba intu ômbô Wapômbêñ esak lemvimkupik.

---

* **6:14:** Lom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14   * **6:15-17:** Mat 19:5; Jon 17:21-23; Lom 8:9-11; Ep 5:30   * **6:19-20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

7

Abô hathak ewa i

¹Yahato môle nim abô viyan nena mavi ek nô môle daluk ma miñ noja avi ami. ²Ma doñtom avô malô ethak idum sek waliliñ. Aêñ ba mavi ek ñê ewa i, anyô êñjêk imbiñ yanavi ma avi êñjêk imbiñ yamalô. ³Ma anyô lahaviñ êñjêk imbiñ yanavi êñ ma yanavi miñ embasiñ i ami. Ma yanavi lahaviñ êñjêk imbiñ yamalô ma yamalô indum aêñ iyom ek malê nena ñê lôk vêñi iniñ viyan hêk. ⁴Avi miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Anyô hayabiñ. Ma anyô miñ hayabiñ yanida liñkupik ami. Mi. Avi hayabiñ. ⁵Ba intu ovasiñ am, êñ ma hatôm udum vani! Anyô hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ êndêñ yanavi. Ma avi hadum ek eteñ mek ma miñ bônôñ ami. Enañ bêñ êndêñ yamalô ba thai nêndôk am. Êñ ma netak iniñ êk haviñ i êtôm wak vithê. Ma mek anêñ dañ ma nêjêk esak loñbô ek Sadan miñ hatôm enja iniñ thethanak ek êndôk thai leññ ami. ⁶Miñ yahavak balabuñ te ek avi lo anyô miñ nêjêk imbiñ i wak la ami. Mi. Yahanan ek yanêm môle nim auk sa iyom. ⁷Yada ma anyô muk ba yalenhaviñ anyô lôkthô nimbitak êtôm yada. Ma doñtom anyô tomtom da ewa iniñ wapôm lomaloma halêm anêñ Wapômbêñ. Aêñ ba nô m takatu ba Wapômbêñ habi sam ma yan da yan da.

⁸Abô êntêk ba tem yanañ ma hathak aluñ lo avi tốp. Mavi ek thêlô nê môle daluk êtôm ya. ⁹*Thethanak miñ êmbôk môle êtôm atum hathan

---

* **7:9:** 1Ti 5:14

ami, êᶇ ma mavi anôᶇ. Aêᶇ ba anyô te miᶇ hatôm ipuki loᶇ ami, êᶇ ma enja avi.

¹⁰ *Yahanaᶇ abô êntêk ek avômalô ewa i. Avi te miᶇ hatôm êndô yamalô ami. Abô êntêk ma Anyô Bêᶇ anêᶇ abô balabuᶇ ma miᶇ yenaᶇ abô ami. ¹¹ Avi hadô yamalô êᶇ ma epesaᶇ abô imbiᶇ yamalô ma miᶇ enja anyô yaᶇ ami. Ma anyô aêᶇ iyom.

¹²⁻¹³ Yahanaᶇ abô êntêk ek avômalô takatu ba ewa i ba yaᶇ miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami. Ba anyô te hawa avi te ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ma doᶇtom lahaviᶇ êmô imbiᶇ yani, ma miᶇ êndô avi êᶇ ami. Ma avi te hawa anyô te ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ma doᶇtom lahaviᶇ êmô imbiᶇ yani, ma miᶇ êndô ôpêᶇ ami. Êntêk ma yenaᶇ auk iyom. Ma miᶇ Anyô Bêᶇ anêᶇ abô balabuᶇ te ami. ¹⁴ Anyô te hawa avi atu miᶇ hêvhaviᶇ ami, êᶇ ma anyô anêᶇ hêvhaviᶇ hatôm nêᶇ avi êᶇ lôk nali sa ba nimbitak êtôm nôᶇ mabuᶇ hêk Wapômbêᶇ ma. Ma avi hawa anyô atu ba miᶇ hêvhaviᶇ ami ma aêᶇ iyom. Ma mi, êᶇ ma tem Wapômbêᶇ êᶇjê nali takêᶇ nena lelaik. Aêᶇ ba miᶇ ôndô vônim atu ba anêᶇ hêvhaviᶇ mi ami.

¹⁵ *Ma howa avi atu ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ba hadum ek êndô o, êᶇ ma otak yani ek ni. Ma howa anyô atu ba miᶇ hêvhaviᶇ Wapômbêᶇ ami ba hadum ek êndô o, êᶇ ma otak yani ek ni aêᶇ iyom. Tem miᶇ undum abô esak nôᶇ êᶇ ami. Wapômbêᶇ halam alalô hathak kobom namô malinᶇyaô imbiᶇ i. ¹⁶ *Ba injo. Yanavi tem nêᶇ yamalô sa ek

---

* **7:10:** Mat 5:32   * **7:15:** Lom 14:19   * **7:16:** 1Pi 3:1

imbitak anyô hêvhaviņ mena yamalô nê m yanavi sa ek imbitak avi hêvhaviņ la.

Alalô namô êtôm lôkmala atu ba Wapômbêņ la-haviņ alalô namô

¹⁷ Hô m ô aisé ba Wapômbêņ halam o ma ô m ô aêņ. Êņ ma hatôm Anyô Bêņ anêņ wapôm atu ba hik sam hadêņ m ô l ô tomtom. Abô balabuņ êntêk ma yahêv hadêņ nê êvhaviņ lodôņlodôņ lôkthô. ¹⁸ Ôpatu ba bôk eņgothe anêņ kupik ba Wapômbêņ halam yani ma ê m ô aêņ. Ma miņ nepesaņ anêņ kupik esak loņbô ami. Ma ôpatu ba miņ eņgothe anêņ kupik ami ba Wapômbêņ halam yani ma ê m ô aêņ iyom. Ma miņ eņgothe anêņ kupik vê ami. ¹⁹ *Eņgothe kupik lôk miņ eņgothe kupik ami, nô m ju êņ ma nô m oyaņ. Ma nô m bêņ ma nesopa Wapômbêņ anêņ abô. ²⁰ Eņgothe anê m kupik mena eņgothe ami mena ewa avi mena miņ ewa avi ami ba Wapômbêņ halam o, ma ô m ô aêņ. ²¹ Ma o atu ba anê m alaņ hamô ba Wapômbêņ halam o ma miņ lemmalaņ andô. Ma doņtom loņôndê la hêk ek otak anê m alaņ anêņ ku, êņ ma undum aêņ. ²² *Ba nê takatu ba iniņ alaņ hamô aleba Anyô Bêņ halam i ma hatôm Anyô Bêņ hapole iniņ yak vê. Ma aêņ iyom nê takatu ba miņ ê m ô alaņ la vi biņ ami aleba Anyô Bêņ halam i ma Kilisi lêk habitak iniņ alaņ. ²³ Wapômbêņ bôk hêv m ô l ô vuli hathak vuli bêņ ba miņ anyôla habitak m ô l ô nim alaņ ami ba intu lemiminjikam esak auk pik takêņ ami. ²⁴ Aiyaņ thêlô, m ô l ô tomtom nô m ô ê t ô m aêsêbôk ba Wapômbêņ halam m ô l ô. M ô l ô owa am

* **7:19:** Lom 2:25; Gal 5:6; 6:15   * **7:22:** Plm 16; 1Pi 2:16

mena miŋ owa am ami mena enŋothe kupik mena miŋ enŋothe kupik ami lôk nê iniŋ alaŋ hamô mena iniŋ alaŋ mi, nômô aêŋ iyom ba nosopa Wapômbêŋ.

Pol hêv abô hadêŋ avômalô muk

²⁵ Anyô Bêŋ lahiki hathak ya ba intu yenaŋ abô ma avanôŋ ek môlô nônêminbiŋ. Êntêk ma yenaŋ auk hathak avômalô muk ma miŋ Anyô Bêŋ anêŋ abô balabuŋ ami. ²⁶ Lêk ma malaiŋ lomaloma habitak. Aêŋ ba nômô êtôm avômalô muk ma tem nômô mavi. ²⁷ Ôpatu ba lêk epesaŋ anêŋ abô ek enja avi ma miŋ êndô ami. Ma môlô takatu ba avi mi miŋ nômbôlêm avi ami. ²⁸ Ma howa avi, ma miŋ hudum kambom ami. Ma avi muk te hawa anyô, ma miŋ hadum kambom ami. Ma doŋtom môlô takatu ba owa am tem nôpôm malaiŋ lomaloma êmô pik êntêk ba intu yahavatho môlô loŋ ek miŋ malaiŋ takêŋ êpôm môlô ami.

²⁹⁻³¹ *Yenaŋ abô anêŋ ôdôŋ nena pik êntêk tem êmô sawa bidonŋ iyom ba anêŋ auk lôk anêŋ nômkama lôkthô lêk idum ek nema. Ba opalê atu ba hawa avi, êŋ ma nôm mavi. Ma doŋtom lemimbi nena ewa i tem miŋ êmô wak nômbêŋ intu sapêŋ ami. Ma opalê atu ba lamalaiŋ miŋ undum ba malaiŋ êŋ eyabiŋ anêm auk ami. Ma nôm mavi miŋ eyabiŋ anêm auk ami. O atu ba hôêv vuli nômkama lomaloma miŋ nôŋgwêk lêlê esak nôm takêŋ ami. Nômkama pik nômbêŋ êŋ ma nôm mavi anôŋ. Ma doŋtom miŋ nôŋgô êtôm nômbêŋ ênjêk anêm auk ami.

---

* **7:29-31:** 1Jon 2:17

³² Yalenḡhaviḡ nena leḡhiki lomaloma miḡ em-baloḡ mólóló loḡ ami. Anyô muk lahiki hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku ek indum Anyô Bêḡ lamavi. ³³ Ma doḡtom anyô lôk avi lahiki hathak nôm kama pik ek batu indum yanavi lamavi. ³⁴ Ba intu yani lahiki hathak yanavi ma Anyô Bêḡ haviḡ. Ma avi tôp lôk avi muk ethak leḡhiki hathak Anyô Bêḡ anêḡ ku. Iniḡ auk nena nêḡnêḡm dahôlôḡḡiḡ lôk leḡviḡkupik êḡdêḡ Anyô Bêḡ. Ma doḡtom avi lôk anyô lahiki hathak nôm kama pik ek indum yamalô lamavi. ³⁵ Yahananḡ abô takêḡtêk ek nêḡm mólóló sa ma miḡ nêḡm malaiḡ êḡdêḡ mólóló ami ek mólóló nômô thêthôḡ ma miḡ nôḡmla embaloḡ mólóló loḡ ami ek mólóló nôḡnêḡm kapôlômim lôkthô êḡdêḡ Anyô Bêḡ. Ma miḡ yahananḡ ek êḡtôm yak embaloḡ mólóló loḡ ami.

³⁶ Ma ôpatu ba hapesanḡ abô yôv ek enja avi muk te ba anêḡ thethanḡak hadum ek imbuliḡ avi êḡ ma ôpêḡ enja avi êḡ. Yani miḡ hadum kambom ami. ³⁷ Ma ôpatu ba hapesanḡ yanida anêḡ auk ma miḡ hasopa anyôla anêḡ auk ami ba hasopa anêḡ lahaviḡ iyom nena hadô enja avi muk, ôpêḡ hadum nôm mavi haviḡ. ³⁸ Aêḡ ba ôpatu ba hawa avi muk hadum nôm mavi. Ma ôpatu ba hadô enja avi êḡ ma anêḡ malaiḡ ma yaô ba intu hadum nôm mavi anôḡ.

³⁹ *Avi atu ba hawa anyô ba yamalô hamô lôkmala denanḡ ma hatôm ibutiḡ thai loḡ endeba anyô ema am. Êḡ ma hatôm enja anyô yanḡ atu ba hasopa Anyô Bêḡ esak loḡbô êḡtôm yanida anêḡ lahaviḡ. ⁴⁰ Yenanḡ auk nena yani êḡmô daluk ma tem yani lamavi bêḡ anôḡ. Ma Wapômbêḡ anêḡ

---

* 7:39: Lom 7:2-3

Lovak Mathen̄ hamô havin̄ ya ba intu ya anyô lôk auk hatôm môlô.

8

Ngôkba anêḡ nôm lôk ya

¹ *Yahanan̄ abô êntêk hathak ngôkba anêḡ nôm lôk ya.* Môlô onan̄ nena, “Alalô lôkthô ma nê lôk auk.” Môlônim auk êḡ hadum ba môlô ôyê am dan̄ ba ubulin̄ avômalô êvhavin̄ vi. Ma môlô lemimhavin̄ avômalô takêḡ, êḡ ma tem nônêm i sa.
² *Môlô osoḡ nena môlô oyala nômkama lôkthô e? Mi. Môlô ôthôn̄ auk anôn̄ palin̄! ³ Opalê atu ba lahavin̄ Wapômbêḡ ma Wapômbêḡ hayala yani.

⁴ *Yenan̄ auk hathak eyan̄ ngôkba inin̄ nôm ma aêntêk. Alalô ayala nena Wapômbêḡ ma don̄tom iyom. Ma ngôkba takatu avômalô êv yen̄ hathak min̄ Wapômbêḡ anôn̄ ami. ⁵ Avômalô elam nôm lomaloma nena inin̄ ngôkba lo inin̄ anyô bêḡ. Aêḡ ba nôm takêḡ hatôm inin̄ wapômbêḡ lo anyô bêḡ. ⁶ *Ma don̄tom alalô ayala nena Wakamik Wapômbêḡ yani iyom intu Wapômbêḡ ba hapesan̄ nômkama lôkthô ba alalô abitak ek nandum anêḡ ku. Ma Yisu Kilisi yani iyom intu Anyô Bêḡ anôn̄ ba Wapômbêḡ hapesan̄ nômkama lôkthô hathak yani. Ma Yisu êḡ hadum ba alalô abitak Wapômbêḡ anêḡ avômalô.

---

* **8:1:** Ap 15:29   * **8:1:** Avômalô Kolin ethak êbôk nôm ek êv da hadêḡ ngôk. Ma nê êvhavin̄ len̄havin̄ nejan̄ nôm takêḡ. Thêlônin̄ auk aêntêk nena êḡ ma min̄ wapômbêḡ anôn̄ ami ba intu thêlô hatôm nejan̄. Aêḡ ba thêlô eto kapyâ hadêḡ Pol ek nedan̄ anêḡ auk.

* **8:2:** Gal 6:3   * **8:4:** Lo 4:39; 6:4; Gal 4:8   * **8:6:** Ep 4:5,6

⁷ Ma avômalô doho miñ leñiñhabi auk takêñ hêk kapôlôñiñ ami. Sêbôk ma thêlô engabôm ngôkba anêñ nôm ma lêk êdô ba esopa Wapômbêñ. Ma donjom eyañ ngôkba anêñ nôm ma hatôm esopa ngôkba hathak loñbô. Thêlôniñ auk ma pulusikna ba intu leñiñmalaiñ. ⁸ Avômalô takatu ba leñiñ malaiñ hathak nôm êñ ba miñ eyañ ami ma Wapômbêñ miñ hatatale i ami. Ma môlô avômalô takatu ba oañ nôm lomaloma ma Wapômbêñ miñ habam môlô ami. Aêñ ba oañ mena ôdô ma nôm oyañ hêk Wapômbêñ ma.

⁹*Aêñ ba o anyô hôêvhaviñ lôklokwañ, oyabiñ o! Anêm malaiñ mi ek nonñgwañ ngôkba anêñ nôm ba hoañ êñ ma miñ onañ êndêñ avômalô takatu ba auk pulusik ek nindum aêñ ami êña tem indum thêlô nêñêm yak. ¹⁰ Hu malakba ba hoañ ngôkba anêñ nôm ma anyôla lamalaiñ hathak nôm êñ te hayê hoañ, hoson nena hôêv yani sa ba tem eyala nena nôm êñ ma nôm oyañ e? ¹¹*Êñ ma hubuliñ yani ek endeni anêñ kobom bô esak loñbô ba anêm auk êñ habuliñ anyô hêvhaviñ pulusik atu ba Yisu hama ek nêm yani sa. ¹² Anyô te anêñ auk pulusik ba hubuliñ yani êñ ma hudum kambom hathak Kilisi. ¹³*Ba intu yahañ nôm êñ ba habuliñ yenañ aiyañ ba hadum kambom êñ ma tem miñ yanñgañ alim esak loñbô ami. Yakô yandum ba yenañ aiyañ nêm yak.

9

Pol hadô vuli

* **8:9:** Lom 14:13-15; Gal 5:13

* **8:11:** Lom 14:15,20

* **8:13:**

Lom 14:21

¹ *Odanô! Abô balabuñ lomaloma miñ havalon ya lon ami! Ma bôk yahayê Yisu alalôaniñ Anyô Bêñ yôv! Ya ma aposel ba yada yenan ku lôk Wapômbêñ anêñ lôklokwan hadum ba intu môle ubitak! ² *Avômalô doho êpôlik nena ya Pol ma miñ aposel ami. Ma donjom môle nim ôêvhaviñ hik ya thô nena ya ma Anyô Bêñ anêñ aposel. Aêñ ba môle nim aposel ma ya.

³ Avômalô doho ibi yalen nena yahabuliñ yenan ku aposel ba yahêv yada kisi aêntêk. ⁴ *Avômalô ethak êv nô m hadêñ yêlô hatôm nê lôk athêñ bêñ takatu ba idum Wapômbêñ anêñ ku. ⁵ Ma Anyô Bêñ anêñ iviyañ lôk Sipas ma aposel vi ethak ewa avi takatu ba êvhaviñ hatôm vêñi. Ma yêlô hatôm nandum aêñ imbiñ. ⁶ Ma yai hatôm natak ku baheniñ ek nandum Wapômbêñ anêñ ku êtôm aposel vi. Ma môle osoñ nena yai lôk Banabas iyom intu nê athêñ mi e? Mi. Yêlô lôkthô ma aposel iyom.* ⁷ Nê vovak da miñ êv vuli iniñ nô m ami. Ma avômalô takatu ba idum iniñ ku ethak eyañ anêñ anôñ. Ma nê takatu ba eyabiñ bok ethak eyañ bok takêñ. ⁸ Abô takêñ ma auk pik e? Mi. Wapômbêñ anêñ abô balabuñ bôk hanañ ⁹ *ba Mose bôk hato nena, “Bok oks hadum ku ma miñ nokak abôlek siñ ami.”

Lo 25:4

Ma Wapômbêñ lahiki hathak bok oks mena? ¹⁰ *Mi. Abô êñ ma hathak yêlô. Avanoñ! Abô êñ hathak yêlô opalêla takatu ba adum Wapômbêñ

* **9:1:** Ap 9:1-9; 26:16; 1Ko 15:8-9   * **9:2:** 2Ko 3:2-3   * **9:4:**

Luk 10:8   * **9:6:** Pol hayala Kolin iniñ auk lôkbañ ba intu havuñ abô ba hadô ek enja Kolin iniñ da. Aêñ ba hadum thêlô leniñmaniñ.

* **9:9:** Lo 25:4; 1Ti 5:18   * **9:10:** 2Ti 2:6

anêḡ ku. Nê takatu ba ele ku lôk evatho ku, lôkthô êv malenḡ ek nejan nôm. ¹¹⁻¹² *Môlô othak ôêv avômalô ku vi sa. Ma yêlô avatho Wapômbêḡ anêḡ abô halôk môlô. Aêḡ ba awa nôm anêḡ môlô ma ôyê nena malain e? Mi! Yêlôaniḡ athêḡ hêk ba intu yêlô amôḡ ek naja môlônim nôm!

Ma donḡtom miḡ yêlô asopa loḡôndê êḡ ami. Ba awa malain lomaloma ek miḡ embasiḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ami. ¹³ *Môlô oyala nena ḡê takatu ba idum ku hamô unyak mathen ma eyaḡ nôm takatu ba êv hadêḡ unyak êḡ. Ma ḡê takatu ba idum ku hamô loḡ êbôk da ma eyaḡ nôm takatu ba êv hatôm da. ¹⁴ *Anyô Bêḡ bôk hanaḡ aêḡ iyom nena ḡê takatu ba enaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ma neja iniḡ nôm êlêm anêḡ iniḡ ku takatu ba idum. ¹⁵ Ma donḡtom yada miḡ bôk yahasopa loḡôndê takêḡ ami. Ma miḡ yahato abô êntêk ek môlô nobakôḡ ya ami. Mi! Yahama ma mavi ek miḡ yanêm malain êndêḡ môlô ami ek anyôla miḡ enja nôm takatu ba yahabam ya hathak vê ami. ¹⁶ *Miḡ yahabam ya hathak yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ami. Mi. Wapômbêḡ hêv ku êḡ hadêḡ ya. Ba miḡ yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ami, êḡ ma malain bêḡ ek ya. ¹⁷ Yahapetenak ek yandum ku êntêk êḡ ma tem yanja vuli. Ma donḡtom miḡ yada yenaḡ auk ami. Ba intu yahadum oyaḡ hatôm yenaḡ ku atu ba Wapômbêḡ hêv ek yayabiḡ. ¹⁸ Vuli alête intu tem yanja? Yenaḡ vuli ma aêntêk. Yahanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi ma miḡ avômalô nêḡnêḡ

* **9:11-12:** Lom 15:27; Ap 20:34; 2Ko 11:9 * **9:13:** Lo 18:1-3

* **9:14:** Mat 10:10; Gal 6:6 * **9:16:** Jer 20:9

vuli ami. Êñ ma hatôm yenañ vuli atu ba yahabam ya hathak.

¹⁹ Aêñ ba yabaheñ miñ ekak loñ lôk anyôla miñ hayabiñ ya ami. Ma donjom yenañ auk nena avômalô lôkthô nimbitak yenañ alañ ek yangik loñôndê thô ek bêñ anôñ ini nesopa Kilisi.

²⁰ *Yahamô haviñ avômalô Israël ma yahabitak hatôm thêlô. Ma yahamô haviñ avômalô esopa abô balabuñ takatu êñ ma yahabitak hatôm thêlô ek yandom i ini ek Kilisi. Ma donjom abô balabuñ miñ hayabiñ ya ami.

²¹ Yahamô haviñ nê daluk takatu ba iniñ abô balabuñ mi, êñ ma yahabitak hatôm thêlô ba miñ yahasopa alalô avômalô Israël iniñ abô balabuñ lomalomama ami ek yandom thêlô ini êndêñ Kilisi. Ma yahasopa Wapômbêñ lôk Kilisi iniñ abô ba intu eyabiñ ya.

²² *Ma yahamô haviñ nê takatu ba iniñ auk pulusik ma yahabitak pulusik hatôm thêlô ek yandom thêlô ini ek Kilisi. Yahasopa avômalô lôkthô iniñ auk lomalomama ek auk anêñ aêñ ma hatôm yanêm vi dedaun sa.

²³ Yahadum aêñ ek avômalô lôkthô nedañô Wapômbêñ anêñ abô ba nesopa ek alalô lôkthô naja bulubiñ.

Nadañviñ lôklokwañ ek nayô unjôv

²⁴ Avômalô takatu ba elañviñ sapêñ ewa vuli e?

Mi. Ôpatu ba hamôñ iyom. Aêñ ba ondañviñ ek onja anêm vuli aêñ iyom.

²⁵ *Avômalô takatu ba ik mambêñ ma ethak êdôn i wak nômbêñ intu ek neja kulun atu ba tem ekapok ketheñ. Ma donjom alalô adum ek naja kulun atu ba tem êmô wak nômbêñ

---

* **9:20:** Ap 21:20-26   * **9:22:** 2Ko 11:29   * **9:25:** Plp 3:14; 2Ti 2:4-5; 4:7-8

intu sapêḡ. ²⁶ Ba intu ya miḡ yahalaḡviḡ hatôm anyô halaḡviḡ mayaliv ami. Ma miḡ yahik vovak hatôm anyô hathak hik loḡ oyaḡ ami. ²⁷*Mi! Yahik yalenḡviḡkupik ek batu yenaḡ auk pik etauviḡ. Yakô yanaḡ Wapômbêḡ anêḡ Abô Mavi êndêḡ avômalô ba nêḡmimbiḡ ma yada mi.

10

Yakô ek alalô nanêḡ yak esak saê

¹*Aiyaḡ thêlô miḡ môlô lemimpaliḡ ami! Sêbôk ma alalôaniḡ bumalô esopa buliv lôk evenḡ ḡgwêk malêvôḡ. ² Ma buliv lo ḡgwêk ithik thêlô ek injik thô nena thêlô esopa Mose. ³*Thêlô sapêḡ eyaḡ nôḡ mathenḡ atu ⁴*ma sapêḡ inum ḡaḡ valu mathenḡ atu ba havenḡ haviḡ i. Valu êḡ ma Yisu da. ⁵*Ma doḡtom Wapômbêḡ miḡ lamavi hathak thêlô ami ba intu ema ba kupik hêk mayaliv hêk loḡ thiliv.

⁶*Nôm takêḡ habitak ek alalô lenḡḡimbi esak ma miḡ imbisôk imiḡ alalô ek nandum kambom ami.

⁷Bôk eto hathak thêlô nena,
“Avômalô êḡ esopa ḡgôk ba eloyenḡ hathak lôk eyaḡ
ba inum ba idum sek lomaloma.” *Etak Ijip*
32:6

Aêḡ ba miḡ môlô nundum aêḡ ami. ⁸*Miḡ alalô nandum sek waliliḡ êtôm bôk ba alalôaniḡ bumalô idum ba avômalô hatôm 23,000 ema wak doḡtom iyom ami. ⁹*Alalô miḡ natatale Anyô Bêḡ êtôm

* **9:27:** Lom 8:13; 13:14 * **10:1:** Kis 13:21-22; 14:22-29 * **10:3:** Kis 16:35 * **10:4:** Kis 17:6; Nam 20:11 * **10:5:** Nam 14:29-30 * **10:6:** Nam 11:4,34; 1Ko 10:11 * **10:8:** Nam 25:1-9 * **10:9:** Nam 21:5-6

avômalô vi atu ba bôk idum ba umya hathañ i pôpônô ami. ¹⁰ *Ma miñ nanañ abô munuñmunuñ êtôm bôk ba doho idum ba aña la vovak hiki pôpônô ami.

¹¹ Nôm takatu ba bôk habitak hathak avômalô bôsêbôk ma eto ek alalô avômalô bôlôn êntêk atu ba lêk amô habobo pik lo leñ anêñ dan leññimbi katô ba nayabiñ i. ¹² Aêñ ba o atu ba hoson nena humiñ lôklokwañ êñ ma oyabiñ o ek miñ nêñ yak ami. ¹³ Kambom hathak halôk avômalô leññ ek nindum kambom. Ma hudum ek undum kambom ma Wapômbêñ tem miñ imbuliñ dôñ ek o ami. Tem yani êmbôlêñ loñôndê ek otak auk êñ ek umiñ lôklokwañ. Ma tem miñ etak o ek nêñ yak ami.

Miñ nôñêm yeñ êndêñ Wapômbêñ ma ñgôkba imbiñ ami

¹⁴ Aêñ ba aiyañ thêlô, nôñêm am vê êñjêk ñgôkba anêñ ku lo loñ. ¹⁵ Môlô avômalô lôkauk ba intu nutitiñ abô êntêk nena thêthôn mena mi e? ¹⁶ *Kilisi anêñ thalaleñ hadum ba alalô abitak donñtom lôk anum ba leñññhabi hathak nôñ mavi takatu ba yani hadum ek hêv alalô sa. Ma polom donñtom êñ ma hatôm Kilisi liñ kupik ba intu alalô añañgôli ba añ. ¹⁷ *Ma alalô avômalô bêñ anôn añ ek injik thô nena alalô sapêñ lêk athak donñtom havinñ Kilisi ba abitak ôdôn te iyom.

¹⁸ *Ma lemimimbi esak avômalô Isael. Thêlô êv iniñ da hadêñ ñê êbôk da ba êbôk ma sapêñ eyañ nôñ da êñ ma hatôm ethak donñtom havinñ Kilisi ba ibitak ôdôn te iyom. ¹⁹ *Ma yahanañ nena ñgôk

* **10:10:** Nam 16:41-49   * **10:16:** Mat 26:26-28   * **10:17:** Lom

12:5   * **10:18:** Wkp 7:6   * **10:19:** 1Ko 8:4

iniṅ nôm lôk alokwanṅ ma valu iniṅ athêṅ hêk e?
 20 *Mi. Nê daluk êv da hadêṅ ṅgôk. Ma ṅgôk takêṅ
 ma Wapômbêṅ e? Miṅ yalenṅhaviṅ mômô nosak
 doṅtom imbiṅ ṅgôk ami. 21 *Miṅ hatôm nunum
 êndôk Anyô Bêṅ anêṅ tase lôk ṅgôk anêṅ imbiṅ ami.
 Ma miṅ hatôm nonṅwanṅ ṅgôk anêṅ nôm lôk Anyô
 Bêṅ anêṅ imbiṅ ami. 22 *Hatôm alalô nadôk Anyô
 Bêṅ la ek ladaṅ e? Ma hêv vovaṅ hadêṅ alalô êṅ ma
 tem namô lôklokwanṅ ma miṅ nanêṅ yak ami e?

Nambô Wapômbêṅ anêṅ athêṅ

23 *Mômô onaṅ nena, “Balabuṅ te miṅ havalonṅ
 alalô lonṅ ami. Ba malêla takatu alalô lenṅhaviṅ
 nandum ma hatôm.” Ma doṅtom ya Pol yahananṅ
 nena nômkama sapêṅ tem miṅ nêṅ mômô sa lôk
 embatho mômô lonṅ ami. 24 *Ba miṅ lemimimbi oda
 anêṅ mavi iyom ami ma lemimimbi anyô vi iniṅ
 mavi imbiṅ.

25-30 *Ma

“Nômkama pik lôkthô ma Anyô Bêṅ anêṅ.” *Kapya
 Yeṅ 24:1*

Yahabô Wapômbêṅ ba yahanṅ lôk yalenṅmavi êṅ ma
 anyôla miṅ hatôm esaṅ ya ami. Yenaṅ auk nena
 yaṅganṅ ma tem yaṅganṅ. Ma yahadô ma dô. Anyô
 vi iniṅ auk miṅ havalonṅ ya lonṅ ami. Aêṅ ba noja
 alim vathiap lôkthô atu ba ôêv vuli ba onṅwanṅ. Miṅ
 lemim malaiṅ ami.

Ma nê daluk doho elam o ek nu nonṅwanṅ nôm
 imbiṅ i ba hudum ek nu ma miṅ onaṅ injik i liṅ

* **10:20:** Lo 32:17; ALK 9:20

* **10:21:** 2Ko 6:15-16

* **10:22:**

Lo 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12

* **10:24:** Lom 15:1-2

* **10:25-30:**

Sng 24:1; 1Ko 8:7; 1Ti 4:4

ami. Nonḡwanḡ iyom. Ma donḡtom anyôla hananḡ hadêḡ o nena nôḡm êntêk ma nôḡm ḡḡôkba, êḡ ma miḡ nonḡwanḡ ami ek nêḡm anyô daluk êḡ sa ek miḡ lamalaiḡ esak o ami. Ma miḡ yahanaḡ hathak ḡê êvhaviḡ ami. Mi. Yahanaḡ hathak ḡê daluk.

³¹ *Aêḡ ba oanḡ mena unum mena udum aisê, nundum lôkthô aêḡ iyom ek nobam Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ³² *Avômalô Israeḡ lo Glik lôk Wapômbêḡ anêḡ avômalô êvhaviḡ takatu, ma miḡ nundum nôḡmla ek nosale i thô ami. ³³ *Nôḡmkama lôkthô atu ba yahadum ma yahadum ek yanêḡm avômalô vi sa ek neja bulubiḡ. Miḡ yahabôlêḡm nôḡm leḡḡmavi ek yada ami.

11

¹ *Yahasopa Kilisi ba intu nosopa yaveḡḡwam.

Pol hananḡ hathak nendam leḡkadôk siḡ

² Yahayê nena môlô miḡ lemimpaliḡ yenaḡ abô ami ba yahanaḡ abô mavi hathak môlô. Môlô ovaloḡ yenaḡ auk taksêbôk atu ba êdôḡ ya ba yahadôḡ môlô hathak.

³ *Yaleḡhaviḡ môlô noyala nena Kilisi ma hamô vuliḡ ek anyô ma anyô hamô vuliḡ ek avi ma Wapômbêḡ hamô vuliḡ ek Kilisi.* ⁴ Ba ôpatu ba

* **10:31:** Kol 3:17   * **10:32:** Lom 14:13   * **10:33:** 1Ko 9:20-22

* **11:1:** 1Ko 4:16   * **11:3:** Stt 3:16; Ep 5:23   * **11:3:** Abô Glik hathak “vuliḡ” anêḡ ôdôḡ yanḡ nena “lokwanḡ ta”. Aêḡ ba abô 11:3 haveḡ aêntêk. “Kilisi ma hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma anyô sapêḡ ma epesaḡ hathak Kilisi ba êtôm thaḡanḡ. Ma anyô hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma avi halêḡm anêḡ anyô ba êtôm thaḡanḡ. Ma Anyô Bêḡ hatôm a anêḡ lokwanḡ ta ma hêv Kilisi ba halêḡm ba hatôm thaḡanḡ.”

hadum ek eteḅ mek mena hanar Wapômbêḅ anêḅ auk bêḅ ek embatho avômalô loḅ ba hakôk kulun, êḅ ma hêv mama hadêḅ Kilisi atu ba hamô vuliḅ ek yani. ⁵ Avi takatu ba enar Wapômbêḅ anêḅ auk bêḅ ek embatho avômalô loḅ lôk eteḅ mek nendam leḅḅkadôk siḅ ma miḅ nekapiḅ leḅḅkadôk ḅauḅ ba popam ami. Edam leḅḅkadôk siḅ ami lôk ekapiḅ leḅḅkadôk ḅauḅ ba popam, êḅ ma hatôm êv mama hadêḅ ôpatu ba hamô vuliḅ ek i. ⁶ Avi atu ba miḅ lahaviḅ endam wakadôk ami êḅ ma nekapiḅ wakadôk ḅauḅ. Ma doḅtom nôḅ êḅ ma nôḅ mama. Ba intu avi nesak nendam leḅḅkadôk siḅ. ⁷⁻⁹ *Anyô ma hatôm Wapômbêḅ da ba hik Wapômbêḅ anêḅ lôkmaḅḅiḅ thô. Ba intu yani êkôk nôḅla êḅ wakadôk ami. Anyô ma miḅ epesar hathak avi lokwaḅ ami ma mi. Avi ma epesar hathak anyô lokwaḅ. Miḅ epesar anyô ek nêḅ avi sa ami, mi, avi ek nêḅ anyô sa. Ba intu avi hik anyô anêḅ lôkmaḅḅiḅ thô. ¹⁰ Aêḅ ba avi nendam leḅḅkadôk siḅ êtôm lavôḅḅiḅ te ek aḅela nêḅê.

¹¹⁻¹² Avi ibitak anêḅ anyô. Ma avi evathu anyô ba intu anyô êlêḅ anêḅ avi aêḅ iyom. Ma doḅtom nôḅkama sapêḅ halêḅ anêḅ Wapômbêḅ. Ba intu avi takatu ba esopa Anyô Bêḅ miḅ hatôm nenaḅ nena, “Yêlô avi iyom ba yôv” mena anyô nenaḅ nena, “Yêlô anyô iyom ba yôv”. Mi. ¹³ Lemimhabi aisê? Avi miḅ edam leḅkadôk siḅ ami ba eteḅ mek hadêḅ Wapômbêḅ êḅ ma mavi e? ¹⁴⁻¹⁵ Alalô lôkthô ayala alalôaniḅ auk. Avi iniḅ leḅkadôk ḅauḅ hamô ek imbuliv leḅḅkadôk siḅ. Ma alalô anaḅ nena yani ma avi mavi. Ma doḅtom anyô atu ba wakadôk

* **11:7-9:** Stt 1:26-27; 2:18-23

ɲaun̄ daim yani tem mama. ¹⁶ Avômalô takatu ba êpôlik hathak abô êntêk nodan̄ô! Yêlôaniɲ avi lôk avi takatu ba êvhaviɲ Anyô Bêɲ ba êmô luvuluvu ethak edam leɲɲkadôk siɲ ba intu môlô nundum aêɲ iyom.

Kolin ibuliɲ Wapômbêɲ anêɲ nôm mathen̄

¹⁷ Môlô othak don̄tom ma miɲ udum mavi hadêɲ avômalô vi ami. Môlô ubuliɲ i ba intu ya miɲ hatôm yan̄an̄ abô mavi esak môlô ami.

¹⁸ *Yahalan̄ô môlô ɲê êvhaviɲ othak don̄tom ma ovak am vose hi lodôɲlodôɲ. Yakô abô êɲ bute ma avanôɲ. ¹⁹ Yakô môlô oson̄ nena lodôɲlodôɲ êɲ ma mavi ek nêgê nena opalêla esopa Wapômbêɲ mavi ba han̄an̄ mavi ma opalêla mi. Aisê? ²⁰ Môlô othak don̄tom hatôm ɲê êvhaviɲ ma oson̄ nena oan̄ Anyô Bêɲ anêɲ nôm e? Mi! ²¹ Môlô doho ômôɲ ba ovasiɲ nôm ba oan̄ palon̄. Ma doho ema kisi ma doho eyan̄ ba inum aleba leɲsoam bok. ²² Môlô unyak on̄gwan̄ lo nunum êmô mi e? Yakô môlô nôpôlik ek Wapômbêɲ anêɲ avômalô êvhaviɲ takatu ba nômkama mi ba ôɲgô i nena avômalô ôvathek. Ba yan̄an̄ aisê êndêɲ môlô? Yambam môlô e? Mi anôɲ!

²³ Anyô Bêɲ hadôɲ ya ba intu yandôɲ môlô aêntêk. Bôlôvôɲ atu ba tem nen̄an̄ Anyô Bêɲ Yisu bêɲ ma hawa polom ²⁴ ma hêv lamavi ma haya ba han̄an̄, “Êntêk ma yen̄an̄ yalen̄viɲkupik ba yahêv ek nêm môlô sa. Nundum aêɲ ek lemimimbi ya.” ²⁵ *Eyan̄ vêɲ ma hawa tase te aêɲ iyom ma han̄an̄, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak

---

* **11:18:** 1Ko 1:10-12   * **11:25:** Kis 24:6-8; Hib 8:8-13

yenaj thalalenj. Waklavônj atu ba unum ma nundum aêj ek lemimimbi ya.”²⁶ Waklavônj môlô oanj polom êntêk lôk unum halôk tase êntêk ma hananj hathak Anyô Bêj anêj nãma lôk endelêm.

Alalô nasô i ba naya vêmam ka naja Anyô Bêj anêj nôm

²⁷ *Aêj ba anyôla hayanj lo hanum palonj êj ma habulinj polom lôk tase êj ba Anyô Bêj anêj linjupik lo thalalenj lôk nãma habitak hatôm nôm oyanj ba ôpêj tem indum abô. ²⁸ Avômalô idum ek nejanj polom lôk ninum êndôk tase êj ma nêsô i ba naya vêmam ka nejanj. ²⁹ Anyôla hayanj lo hanum nôm mathej êntêk ma minj lahabi Yisu Kilisi linjupik lôk anêj avômalô ami, ôpêjda hadum ba tem Wapômbêj nêm malainj êndêj ôpêj. ³⁰ Aêj ba intu môlô doho lokwanj mi lôk ôpôm lijinj ma bêj anôj ema. ³¹ Ma donjom alalôda nasô i ba naya êja Wapômbêj minj hatôm indum abô ek alalô ami. ³² *Anyô Bêj hananj alalô bêj ba hêv malainj hadêj alalô ek êndôj alalô ek pik lo lej anêj danj atu ba Wapômbêj hêv avômalô pik vê ma tem minj nêm alalô vê imbinj ami.

³³ Aêj ba aianj thêlô, waklavônj atu ba môlô ôlêm othak donjom ek onjwanj, êj ma noyabinj môlôvianj. ³⁴ Ma môlô doho oma kisi ma onjwanj nôm êmô unim unyak vêm ka nôlêm nosak donjom ek minj abô la êpôm o ami.

Wak alê atu ba yahathôk ma tem yanêm auk doho imbinj.

---

* **11:27:** Hib 10:29   * **11:32:** Hib 12:5-6

12

Lovak Mathen anêḡ wapôm lomaloma

¹ Aiyaḡ thêlô yahadum ek yapesaḡ mômônim auk lokbaḡ takatu ba hathak wapôm lomaloma atu ba Lovak Mathen hêv hadêḡ avômâlô. ² *Sêbôk ba mômô avômâlô daluk ma elom mômô hi mayaliv ek ôêv yeḡ hadêḡ nôm takatu ba miḡ hatôm enaḡ abô ami. ³ *Aêḡ ba yanaḡ êndêḡ mômô nena Anyô Bêḡ anêḡ Lovak Mathen hayabiḡ anyôla, êḡ ma tem miḡ yani esaḡ Yisu ba enaḡ abôma ami. Ma Lovak Mathen iyom intu hatôm indum ôpêḡ ba enaḡ nena Yisu ma Anyô Bêḡ.

⁴ *Wapôm ma lomaloma ma Lovak Mathen ma doḡtom iyom intu hêv. ⁵ Ma kobom nênenêm avômâlô sa ma lomaloma ma Anyô Bêḡ ma doḡtom iyom. ⁶ Ma ku lomaloma hêk ma doḡtom Wapômbêḡ ma doḡtom iyom intu hêv lôklokwaḡ hadêḡ avômâlô lôkthô ek nindum.

⁷ Lovak Mathen hadum ku hamô anyô tomtom ek hêv alalô sa ek namô mavi imbiḡi. ⁸ Anyô yaḡ ma hêv Wapômbêḡ anêḡ abô auk lôkmaḡḡiḡ ek enaḡ bêḡ. Ma yaḡ ma Lovak Mathen êḡ hêv auk eyala Wapômbêḡ anêḡ auk lomaloma. ⁹ Ma te ma hêv auk hêvhaviḡ lôklokwaḡ. Ma te ma hêv lôklokwaḡ ek nindum anyô lijiḡ mavi. ¹⁰ Ma te ma hêv ek indum nômbithi lôklokwaḡ ma yaḡ ma enaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômâlô loḡ ma te ma hatitiḡ ḡê evatho avômâlô loḡ hathak iniḡ ku ma te ma hêv abô masôm hadêḡ avômâlô ma te ma hêv auk ek enaḡ abô masôm takêḡ anêḡ

---

* **12:2:** Hab 2:18-19   * **12:3:** 1Jon 4:2-3   * **12:4:** Lom 12:6

ôdôn bên. ¹¹ *Ku takên lôkthô ma halêm anên Lovak Mathen donjom ên iyom ba hêv hadên anyô tomtom hatôm yanida anên lahavin.

Alalô lôkthô ma kupik donjom ên anên lôbôlôbô

¹² *Kupik ma donjom iyom, ma donjom anên lôbôlôbô hamô. Anên lôbôlôbô takên ma bên anôn, ma donjom kupik donjom hayabin. Ma Kilisi da anên aên iyom. ¹³ *Alalô lôkthô athik athak Lovak Mathen donjom ba abitak kupik donjom, avômalô Israellôk avômalô Glik ma nê lôk alaŋsi lôk nê alaŋsi mi, alalô sapên abitak hatôm kupik donjom iyom. Ma Lovak Mathen donjom intu hamô alalô lôkthô kapôlônin.

¹⁴ Ma kupik ma min epesan hathak nômla donjom ami. Mi. Bên anôn. ¹⁵ Ven kapô hanan nena, “Bahan ma yan da ma ven kapô ma yan da. Ba intu ya min kupik bute ami.” Ên ma abô avanôn e? Mi. Ven kapô ma kupik ên bute. ¹⁶ Lenôndôn hanan nena, “Malen daluk ma yan da ma lenôndôn ma yan da. Ba intu ya min kupik bute ami.” Ên ma abô avanôn e? Mi. Lenôndôn ma kupik ên bute. ¹⁷ Aên ba kupik lôkthô ma malen daluk iyom ma tem alalô nadanô aisê? Ma kupik lôkthô ma lenôndôn iyom, ma tem alalô nadinu ôv aisê? ¹⁸ Odanô! Wapômbên hapesan kupik ên bu tomtom halôk ida inin lon hatôm yanida anên lahavin. ¹⁹ Ba intu kupik ên bute iyom ma kupik lôkthô tem aisê? ²⁰ Aên ba kupik ên anên lôbôlôbô hamô ma donjom anên kupik ma donjom.

---

* **12:11:** 1Ko 7:7   * **12:12:** 1Ko 10:17   * **12:13:** Gal 3:28

21 Malenḡdaluk miḡ hatôm êpôlik esak bahenḡ ba enaḡ, “O dô!” Ma lenḡkadôk miḡ hatôm êpôlik esak venḡkapô ba enaḡ, “O dô!” 22 Mi! Kupik lôkthô ma anêḡ loḡ pulusik hamô ba loḡ pulusik takêḡ ma bêḡ ek eyabiḡ o mavi. 23 Kupik anêḡ loḡ mama alalô athak apesaḡ lôk aluviḡ mavi ba adô hêk loḡ kapô. 24 Ma kupik anêḡ loḡ mama mi ma miḡ alalô athak ik kup ami. Ma Wapômbêḡ hapesaḡ kupik anêḡ lôbôlôbô atu ba ethak doḡtom ma hêv athêḡ bêḡ hadêḡ loḡ mama 25 ek batu miḡ nabaki vose ni lodôḡlodôḡ ami ma nanêm i sa ni ba êlêm. 26 Bute hawa vovaḡ, lôkthô ewa vovaḡ. Ma bute hawa athêḡ bêḡ, êḡ ma lôkthô êbôi.

27 *Môlô ma Kilisi liḡkupik ba môlô tomtom ma hatôm yani anêḡ kupik lôbôlôbô atu. 28 *Nê êvhaviḡ Anyô Bêḡ ma hêv ku lomaloma hadêḡ i. Môḡ anôḡ ma aposel, hayô hêk ma plopet, ma haveḡ yam ma kêdôḡwaga, vêm ma ḡê ku idum nômbithi lôk ḡê takatu ba idum avômalô mavi lôk ḡê takatu ba êv avômalô sa lôk avaka ku lôkthô ma ḡê enaḡ abô masôm. 29 Aêḡ ba môlô doho lêk aposel ma doho plopet ma doho kêdôḡwaga lôk doho idum nômbithi 30 ma doho idum avômalô mavi lôk doho enaḡ abô masôm ma doho ik abô masôm liliḡ êḡ ma mavi. 31 *Wapôm lomaloma takatu ba hamôḡ ek vi, êḡ ma ôpôviḡ o ek onja.

Êntêk ma loḡôndê mavi anôḡ te intu tem yanḡik thô êndêḡ môlô.

13

---

* 12:27: Lom 12:5   * 12:28: Ep 4:11-12   * 12:31: 1Ko 14:1

Loŋôndê leŋiŋhaviŋ

¹ Ôpatu ba hanaŋ abô masôm lôk aŋela iniŋ abô lomaloma ma doŋtom lahaviŋ avômalô ami, yani êŋ hatôm subim atu ba ik ba halaŋ mayaliv lôk yeŋ beleŋ atu ba ibi ba pôk lili oyaŋ. ² *Ma ôpatu ba hanaŋ Wapômbêŋ anêŋ auk bêŋ mena hawa auk hathak auk loŋ kapô ba hanaŋ auk lôkmaŋgiŋ mena anyô hévhaviŋ ba hanaŋ ba dumlolê haviyô ba hi, ma doŋtom lahaviŋ mi hêk ôpêŋ ma anêŋ ku ma nôm oyaŋ. ³ Ma anyôla hév anêŋ nômkama ek hév ŋê siv sa lôk hév ida hatôm da atum ma doŋtom miŋ lahaviŋ avômalô ami, nôm êŋ miŋ hév yanida sa ami.

⁴ Ôpatu ba lahaviŋ avômalô, yani ma yôhok mavi ba nêŋ la êndêŋ avômalô. Yani miŋ ladaŋ lôk ebam yanida ba êmbôî ami. ⁵ Ma miŋ indum nôm mama lôk êtôm anyô palonŋ lôk miŋ laŋaŋa ketheŋ oyaŋ lôk embalonŋ auk esak kambom bôsébok ami. ⁶ *Leŋhaviŋ ma miŋ habôî hathak kambom ami, mi, habôî hathak abô avanônŋ iyom. ⁷ *Ôpatu ba lahaviŋ avômalô hathak hamô maliŋyaô ma anêŋ hévhaviŋ hamiŋ lôklokwaŋ. Ma hathak hév ma ek Wapômbêŋ ba hamiŋ majaŋ.

⁸ Kobom leŋiŋhaviŋ i ma anêŋ daŋ mi. Ma opalêla takatu ba enaŋ abô plopet ma thêlônŋiŋ ku tem anêŋ daŋ. Lôk abô masôm lomaloma, jiŋaŋ takêŋ tem ênjêk tiŋiŋ. Lôk auk lôkmaŋgiŋ tem ende ba ni. ⁹ Ma alalô ayala Wapômbêŋ anêŋ auk dokte iyom lôk anaŋ anêŋ auk dokte iyom. ¹⁰ Ma waklavônŋ atu ba Yisu endelêm ma ku sapêŋ tem

---

* **13:2:** Mat 17:20   * **13:6:** Lom 12:9   * **13:7:** 1Pi 4:8

êyô anêḡ daḡ ba injik anôḡ ma tem enja loḡ ek ku takêḡ lôkthô. ¹¹ Sêbôk ma ya amena ma yahanay abô inay amena lôk yalenḡhabi inay amena ma yenaḡ auk inay amena. Ma yahabitak anyô ma yahatak auk amena. ¹² Lêk ma alalô ayê lôk anôḡ ami. Mi. Ayê dahô oyaḡ. Ma embenḡ yam ma tem nagê lôk anôḡ. Lêk ayala dokte iyom ma embenḡ yam ma tem nayala anôḡ biḡ hatôm Wapômbêḡ lêk hayala alalô lôkthô katô anôḡ.

¹³ *Ma nôḡm lô êntêk iyom hêk. Êvhaviḡ lôk êv maleḡ ek Wapômbêḡ ma lenḡhaviḡ. Ma doḡtom lenḡhaviḡ iyom intu bêḡ ek nôḡm lô êntêk.

14

Alalô lenḡḡmavi anôḡ ek nanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô

¹ *Nosopa loḡôndê lenḡḡhaviḡ iyom ba non-daḡviḡ ek nonay Lovak Mathenḡ anêḡ abô lomaloma. Lôk nôḡmbêḡ ba nôpôviḡ am lôklokwaḡ ek nonay Wapômbêḡ anêḡ auk bêḡ ek embatho avômalô loḡ. ² Ma opalê atu ba hanaḡ hathak abô masôm miḡ hanaḡ hadêḡ avômalô pik ami. Mi. Hanaḡ hadêḡ Wapômbêḡ ba hanaḡ abô loḡ kapô atu ba Lovak Mathenḡ hêv hadêḡ yani. Ba anyôla miḡ hatôm eyala anêḡ ôdôḡ ami. ³ Ma opalêla takatu ba idum ek nembatho avômalô loḡ ma nanaḡ Wapômbêḡ anêḡ abô esak avômalô pik iniḡ abô, ôpêḡ havatho thêlô loḡ lôk hathô thêlô ba haya lôk hêv abô labali hadêḡ i. ⁴ Ma ôpatu ba hanaḡ abô masôm havatho yanida loḡ. Ma doḡtom ôpatu ba hanaḡ Wapômbêḡ anêḡ auk hathak

* **13:13:** 1Te 1:3   * **14:1:** 1Ko 12:31; 14:39

avômalô pik iniņ abô, yani havatho avômalô êvhaviņ loņ. ⁵ Yalenhaviņ môlô lôkthô nonaņ abô masôm. Ma doņtom yenaņ auk lôklokwaņ nena nonaņ Wapômbêņ anêņ auk bêņ ek embatho avômalô loņ. Ôpatu ba havatho avômalô êvhaviņ loņ ma bêņ anôņ ek ôpatu ba hanaņ hathak abô masôm. Ma doņtom anyôla hik abô êņ liliņ ba havatho avômalô êvhaviņ lôkthô loņ, êņ ma mavi anôņ aêņ iyom.

⁶ Aêņ ba aiaņ thêlô, nodanô! Yahathôk ek môlô ba yahanan abô lôk auk mena yahik Wapômbêņ anêņ auk loņ kapô thô mena yahadôņ avômalô mena yahanan Wapômbêņ anêņ auk bêņ, êņ ma hatôm yahavatho môlô loņ. Ma doņtom yahanan abô masôm ba miņ môlô oyala ami, êņ ma yahavatho môlô loņ aisê? ⁷ Ma môlô lemimimbi esak abiņ lôk gita. Thêlô ma miņ nôm lôkmala ami. Ma doņtom iniņ asêņ hamô. Ma thêlôniņ pôk halan mayaliv êņ ma tem miņ alalô nadaņô iniņ asêņ mavi ami. ⁸ Ma lavuak miņ halan mavi ami ma avômalô tem nêpôpêk i ek nijik vovak aisê am? ⁹ Ma môlô vemimbôlêk ma aêņ iyom. Môlô onan abô masôm ma avômalô tem neyala aisê? Abô êņ ma hatôm lovak ba miņ eyala ami. ¹⁰ Yakô ek abô lomaloma takatu ba hêk pik bêņ êntêk lôkthô iniņ ôdôņ hamô. ¹¹ Aêņ ba miņ yahayala abô atu ba anyô yaņ hanaņ anêņ ôdôņ ami, êņ ma hatôm ya anyô loņ buyan ma yani anyô loņ buyan. ¹² Ma môlô aêņ iyom. Môlô othak ôpôviņ ek nundum Lovak Matherņ anêņ ku lomaloma. Aêņ ba nundilup esak ku yaņ atu ba tem embatho avômalô êvhaviņ lôkthô loņ.

13 Ba intu opalêla takatu ba enañ abô hathak abô masôm ma neteñ mek ek nijik iniñ abô êñ liliñ ek avômalô lôkthô neyala. 14 Ma yahateñ mek hathak abô masôm, êñ ma yadahôlôn hateñ mek êñ. Ma doñtom yenañ auk miñ havalon ami. 15 Aêñ ba yandum aisê? Mek atu ba yadahôlôn hateñ ma yenañ auk eteñ imbiñ. Lôk yeñ atu ba yadahôlôn hêv ma yenañ auk nê m imbiñ. 16 Hôêv lemmavi hadêñ Wapômbêñ hathak abô masôm ma ôpatu ba miñ halañô ami tem miñ hatôm eyala abô atu ba honañ ami. Ba tem miñ enañ nena “avanôn” esak anê m mek êñ ami. 17 Odanê m mek êñ mavi ma doñtom miñ havatho ôpêñ lon ami.

18 Yahamôn ek môlô lôkthô hathak yahanañ abô masôm ba intu yahanañ yalenmavi hadêñ Wapômbêñ. 19 Ma yahamô nê êvhaveñ malêvôn ba yahanañ abô bidoñna hathak avômalô da iniñ abô ek yanê m auk êndêñ i, êñ ma mavi. Ma abô daim hatôm 10,000 hathak abô masôm êñ ma tem thêlô neja auk aisê?

20 *Aiyañ thêlô, notak auk hathak nundum kambom êtôm avômena kasek takatu ba miñ eyala nômla ami ma noja nê bôk talañ yôv iniñ auk.

21 *Eto hêk abô balabuñ nena Wapômbêñ hanañ avômalô Islel bêñ ba hanañ,

“ Tem yañgik vovak ba yanañ abô masôm

lôk nê pik yañ iniñ abô

êndêñ avômalô,

ma doñtom thêlô tem miñ nedañô ya ami.’

Anyô Bêñ hanañ aêñ.”

Aisaia 28:11-12

---

* 14:20: Ep 4:14   * 14:21: Ais 28:11-12

22 Ba intu abô masôm ma hatôm lavôngiņ ba êv hadêņ nê daluk ek injik i thô. Ma abô takatu ba enaņ ek havatho avômalô loņ ma hatôm lavôngiņ ba êv hadêņ nê êvhaviņ. 23* Avômalô êvhaviņ lôkthô ethak doņtom ba enaņ abô masôm lôk vi atu ba miņ êvhaviņ ami ba miņ êdôņ i ami, elañô abô êņ, ma tem nenaņ nena môlô ma avômalô molo. 24* Ma doņtom môlô onañ Wapômbêņ anêņ auk bêņ ek embatho avômalô vi loņ, ma auk êņ intu tem indum abô esak anyô vi ek nede i liliņ. 25 Malêla takatu ba havuņi hamiņ yani kapô tem imbitak yaiņ. Êņ ma tem yani endek vadôņ lêlô ba nêm yeņ êndêņ Wapômbêņ ba enaņ bêņ nena, “Avanôņ biņ! Wapômbêņ lêk hamô haviņ môlô!”

Ku nênem yeņ lôkthô imbitak thêthôn

26* Aêņ ba aiaņ thêlô, alalô nanaņ aisê? Alalô ayô athak doņtom ma doho nênem yeņ ma doho nêndôņ avômalô ma doho nenaņ Wapômbêņ anêņ abô loņ kapô ma doho nenaņ abô masôm ma doho nenaņ abô êņ anêņ ôdôņ bêņ. Nômbêņ êņ imbitak aêņ ek embatho avômalô êvhaviņ loņ. 27 Ba intu anyô ju mena lô la nenaņ abô masôm ma te êmôņ ma yaņ embeņ yam ma te embeņ yam anôņ ek anyô lôkauk la hamô ma enaņ abô êņ anêņ ôdôņ bêņ. 28 Aêņ ba ôpatu ba hanaņ abô masôm anêņ ôdôņ bêņ te miņ hamô avômalô malêvôn ami, êņ ma ôpatu ba hanaņ abô masôm bônôņ ba imiņ. Yani enaņ thikuthik êndôk yanida ni ek Wapômbêņ.

---

* 14:23: Ap 2:13   * 14:24: Jon 16:8   * 14:26: 1Ko 12:8-10

29 *Lokwanju mena lô la takatu ba Wapômbêḅ hêv abô hadêḅ i ek nenanḅ ma takatu ba êmô ek elanô nititiḅ abô takêḅ katô. 30 Anyôla hananḅ Wapômbêḅ anêḅ abô hamiḅ ba Wapômbêḅ hêv abô halôk anyô yanḅ kapô ek enanḅ, ma ôpêḅ êndôk êmô biḅ ma yanḅ atu imbiyô enanḅ 31 ek môlô sapêḅ tomtom nonanḅ abô ek avômalô sapêḅ nedaḅô ba neja auk ek embatho i loḅ. 32-34 *Wapômbêḅ hathak hasup avômalô sapêḅ ethak doḅtom lôk kapôlôḅḅḅ doḅtom. Ma miḅ hadum nômla mayaliv ami. Aêḅ ba avômalô enanḅ Wapômbêḅ anêḅ abô bêḅ, thêlô ethak eyabiḅ veḅḅḅbôlêk.

Avômalô êvhaviḅ ethak doḅtom êḅ ma avi nêḅmô bônôḅ. Avômalô ôdôḅ êvhaviḅ takatu ba êmô luvuluvu ethak idum aêḅ. Thêlô miḅ hatôm nenanḅ abô ami. Ma thêlôda nêḅmô anyô vibinḅ êtôm atu ba abô balabuḅ hananḅ. 35 Avômalô êvhaviḅ lêk ethak doḅtom ek nêḅnêḅ yeḅ, ma avi la hamiḅ ba hananḅ abô, êḅ ma nôḅ mama. Aêḅ ba avi idum ek neja auk ma ini unyak am ka miḅ nenanḅ injik vêḅḅḅ liḅ.

36 Ma môlô osoḅ nena môlôda intu Wapômbêḅ anêḅ abô anêḅ alaḅ e? 37 *Anyô la hasoḅ nena yani anyô hananḅ Wapômbêḅ anêḅ abô hadêḅ avômalô vi mena hadum Lovak Matheḅ anêḅ ku loma-loma, êḅ ma enanḅ bêḅ nena abô êntêk yahato ma Wapômbêḅ anêḅ balabuḅ mena mi e? 38 Opalêla takatu ba êpôlik hathak abô êntêk ma nôpôlik esak i aêḅ iyom.

39 Aêḅ ba aiyanḅ thêlô, nôpôvinḅ am ek nonanḅ Wapômbêḅ anêḅ auk bêḅ ek embatho avômalô loḅ

* 14:29: 1Te 5:21 * 14:32-34: 1Ko 11:3; 1Ti 2:12 * 14:37: 1Jon 4:6

ma miŋ nōngwêk abô masôm loŋ siŋ ami. ⁴⁰ Ma nundum ku lôkthô thêthôŋ ma miŋ mayaliv ami.

15

Kilisi bôk hama ba haviyô hathak loŋbô

¹ Aiyaŋ thêlô, yahadum ek yaŋgik môlônim auk liŋ esak Abô Mavi takatu ba bôk yahanaja hadêŋ môlô yôv. Môlô bôk olaŋô ba lêk umiŋ lôklokwaŋ. ² Ma doŋtom yakô môlônim ôêvhaviŋ êŋ anêŋ anôŋ mi. Môlô ovaloŋ abô takatu ba bôk yahanaja bêŋ hadêŋ môlô lôklokwaŋ êŋ ma tem nêŋ môlô bulubiŋ.

³ *Abô bôk êdôŋ ya hathak ma yahadôŋ môlô aêntêk. Abô êntêk ma auk lôkthô anêŋ ôdôŋ. Kilisi hama ek hêv alalôaniŋ kambom lôkthô vê hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁴ *Ba elav yani ma wak te lô ma haviyô hatôm atu ba bôk eto yôv. ⁵ *Pita hayê yani vêŋ ma aposel laumiŋ ba lahavuju êyê yani. ⁶ Vêŋ ma avômalô êvhaviŋ hatôm 500 ethak doŋtom êmô ba êyê yani. Bêŋ anôŋ êmô lôkmala ma vi bôk ema. ⁷ *Ma yani hik i thô hadêŋ Jems vêŋ ma aposel lôkthô. ⁸ *Ma ya hatôm amena atu ba evolona ba intu yani hiki thô hadêŋ ya haveŋ yam anôŋ.

⁹ *Yahabuliŋ Wapômbêŋ anêŋ avômalô êvhaviŋ ba intu yahatôm aposel yaônaloŋ ba ya miŋ anyô mavi ek nendam ya nena aposel ami. ¹⁰ *Ma Wapômbêŋ hêv anêŋ wapôm hadêŋ ya ba hik anôŋ ek yambitak aposel. Yahadum ku bêŋ anôŋ hamôŋ

---

* **15:3:** Ais 53:5-12   * **15:4:** Mat 12:40; Ap 2:24-32   * **15:5:**
 Mat 28:16-17; Luk 24:34   * **15:7:** Ap 1:3-4   * **15:8:** Ap 9:3-6
 * **15:9:** Ep 3:8; 1Ti 1:15   * **15:10:** 2Ko 11:23

ek aposel vi. Ma donjom yada min yahadum ku takêñ ami ma Wapômbêñ anêñ wapôm atu ba hamô haviñ ya. ¹¹ Yêlô lôk aposel sapêñ athak anañ abô donjom hadêñ môlô ba abô takêñ intu bôk ôêvhaviñ yôv.

Avômalô ñama tem nimbiyô

¹² Yêlô athak anañ nena Yisu haviyô anêñ ñama ma aisê ka môlô vi onañ nena min hatôm imbiyô ami? ¹³ Aêñ ba ñê ñama min iviyô ami, êñ ma Kilisi min bôk haviyô anêñ ñama ami. ¹⁴ Ma Kilisi min bôk haviyô hathak lonbô ami, êñ ma yêlôaniñ abô takatu ba anañ ma anêñ anôñ mi hatôm môlônim ôêvhaviñ anêñ anôñ mi aêñ iyom. ¹⁵ Yêlô anañ nena Wapômbêñ bôk hik Kilisi liñ. Ma ñê ñama min iviyô hathak lonbô ami, êñ ma Wapômbêñ min bôk hik Kilisi liñ ami ba yêlô êv Wapômbêñ anêñ abô lelaliliñ ba adum hatôm abôyañ. Êñ ma malain bêñ. ¹⁶ Ma ñê ñama min iviyô ami, êñ ma Kilisi min bôk haviyô haviñ ami. ¹⁷ Ma Kilisi min haviyô ami, êñ ma môlônim kambom hamô denañ ba môlônim ôêvhaviñ min hatôm nêñ môlô sa ami. ¹⁸ Ba avômalô takatu ba bôk êmô haviñ Yisu Kilisi ba ema ma thêlô êñ bôk êv yak haviñ. ¹⁹ Ma alalô ason nena alalôaniñ êvhaviñ hêv alalô sa hamô pik êntêk iyom, êñ ma alalô kambom anôñ ma ñê puliñ takatu ba avômalô vi enañ nena “Alikaknena!” êmô mavi ek alalô.

Yisu haviyô anêñ ñama

²⁰ Ma donjom Kilisi bôk haviyô yôv anêñ ñama. Yani hatôm vuñ môñ atu ba halôk môñ ba hayôk. Ba alalô ayê vuñ môñ êñ ma ayala nena bêñ anôñ

tem êyôk embenj yam. Ma Yisu haviyô mônj ba nê nãma lôkthô tem nimbiyô esak lojbo aenj iyom. ²¹ *Ma anyô yan hadum ba nãma habitak. Ma yan hadum ba nê nãma iviyô hathak lojbo. ²² Aenj ba alalô ma Adam anenj avômalô ba intu tem nama. Ma dojtom vi atu ba êvhavinj Kilisi tem neja lôkmala esak lojbo. ²³ *Ba ôdônj ju enj ini nj wakma da hamô. Kilisi ma hatôm vuj yôk mônj atu ba bôk haviyô ba tem endelêm ek anenj avômalô nimbiyô aenj iyom. ²⁴⁻²⁵ *Kilisi tem eyabinj anenj nômkama lôkthô endeba etak nê takatu ba ik vovak hadenj yani nê mô vakapô vibinj am. Enj ma pik lo lej anenj danj tem êyô ma tem imbulinj kinj lo nê bênbênj ma njôk lomaloma. Ma nê loj lôklinjak êmbôni êndênj Lambô Wapômbênj. ²⁶ *Ma nômkambom anônj atu ba yani imbulinj embenj yam, enj ma nãma ²⁷ *hatôm bôk enanj nena,

“Bôk etak nômkama lôkthô hamô yani vakapô vibinj.”

Kapya Yen 8:6

Aenj ba Wapômbênj da hatak nômkama lôkthô hamô Kilisi vakapô vibinj. Ba intu alalô lôkthô ayala nena nômkama lôkthô tem êmô Kilisi vakapô vibinj ma dojtom Wapômbênj da hamô vulinj. ²⁸ Wapômbênj hadum anenj ku hatak nômkama sapênj hamô Kilisi vakapô vibinj endeba anenj danj ma tem etak Nakaduj êmô yani vibinj, Lambô atu ba hatak nômkama lôkthô hamô Nakaduj vibinj ek Wapômbênj êmô nômkama sapênj vulinj.

²⁹ Ma nê nãma minj ewa lôkmala hathak lojbo ami

---

* **15:21:** Lom 5:12   * **15:23:** 1Te 4:16; ALK 20:5   * **15:24-25:**
 Mat 22:44   * **15:26:** ALK 20:14   * **15:27:** Sng 8:6

ma aisê hathak nê takatu ba ithik nãñ ek nênmê nê nãma sa? Aêñ ba nê nãma miñ iviyô ami ma idum aêñ eka? ³⁰ *Ma aisê ka yêlô ana loñ takatu ba yêlô apôm malaiñ lomaloma? ³¹ Wak nômbêñ intu ma yahama! Aiyañ thêlô, yahabôya hathak môlô ek môlônim ôêvhaviñ Yisu Kilisi alalôaniñ Anyô Bêñ atu ba hadum ku hamiñ môlô ba yahanañ abô avanôñ. ³² *Bôk yaha Epesus yôv ek yañgik vovak imbiñ alim kambom atu. Ma abô hathak nê nãma iviyô hathak loñbô ma abô êñ abôyañ, êñ ma tem miñ yandum aêñ ami. Mi. Tem yasopa avômalô iniñ abô nena,

“Alalô nañgañ ba nanum yañiñ ek yamuñ ma tem alalô nama.” *Aisaia 22:13*

³³ Abô bute hanañ nena, “Avômalô kambom ethak ibuliñ avômalô mavi.” Ba intu miñ nosopa avômalô takatu ba esau môlô ami. ³⁴ Môlô doho miñ oyala Wapômbêñ ami. Ba intu yahanañ ek nênmê mama êndêñ môlô. Aêñ ba môlô nubiyô nomberñ thêthôñ ba notak unim kambom.

Kupik atu ba haviyô hathak loñbô ma tem yañda

³⁵ Ma doho enañ, “Avômalô nãma tem nimbiyô aisê? Ma tem neja kupik alê?” ³⁶ *Môlô avômalô auk mi! Miñ hovatho yañvêk ami êñ ma tem enja lôkmala esak loñbô aisê? ³⁷ Hovatho ku te ma hovatho anêñ anôñ e? Mi. Hovatho anêñ vêk iyom. ³⁸ Wapômbêñ da hêv yañvêk takêñ iniñ liñkupik hatôm yanida anêñ lahaviñ. Yani hêv yañvêk takêñ da leñviñkupik tomtom. ³⁹ Vathiap lôkthô miñ hatôm donjom ami. Anyô iniñ vathiap yañda, ma

---

* **15:30:** Lom 8:36   * **15:32:** Ais 22:13   * **15:36:** Jon 12:24

alim iniņ te da, menak iniņ te da, ma alim ņgwêk iniņ te da. ⁴⁰ Ma nômkama leņ hamô ma nômkama pik hamô. Ma nômkama leņ da anêņ lêlêyaņ hamô ma nômkama pik anêņ lêlêyaņ da hamô aêņ iyom. ⁴¹ Ma wak anêņ lêlêyaņ yaņda ek ayôņ anêņ ma vulinj anêņ te da. Ma vulinj lomaloma da iniņ lêlêyaņ hamô aêņ iyom.

⁴² Ma kupik takatu ba iviyô hathak loņbô iniņ lêlêyaņ hamô aêņ iyom. Ma kupik atu ba elav halôk lôv ma hapalê. Ma kupik atu ba haviyô êņ ma yaņda ba tem miņ epalê ami. ⁴³*Kupik atu ba elav êņ ma anêņ athêņ mi. Ma kupik atu ba haviyô hathak loņbô êņ ma lôkmaņginj. Ma kupik atu ba elav, êņ ma vauna. Ma kupik atu ba haviyô hathak loņbô ma anêņ lôklokwaņ bomaņ. ⁴⁴ Kupik atu ba elav ma kupik pik. Ma kupik atu ba haviyô hathak loņbô ma kupik dahô lôkmala. Avanôņ. Kupik pik hamô ba intu kupik leņ hamô aêņ iyom.

⁴⁵*Bôk eto nena,
 “Adam mông habitak hatôm nôm lôkmala.” *Mông*
Anông 2:7

Ma donjom Adam yaņ atu ba havenj yam ma kupik dahô lôkmala anêņ ôdông ba tem nêm lôkmala. ⁴⁶ Aêņ ba dahô êņ miņ habitak mông ami. Ma kupik pik atu ba hamông vêmam ka miņ dahô lôkmala êņ havenj yam. ⁴⁷ Ma anyô mông habitak anêņ pik ma anyô yaņ havenj yam halêm anêņ malak leņ aêņ iyom. ⁴⁸ Aêņ ba avômalô takatu ba êmô pik, êņ ma anyô pik atu anêņ. Ma avômalô malak leņ ma êtôm anyô malak leņ atu anêņ. ⁴⁹ Alalô lêk awa leņvinjkupik

* **15:43:** Plp 3:20-21   * **15:45:** Stt 2:7

anyô pik anêḡ ma embenḡ yam ka tem naja anyô malak leḡ anêḡ liḡkupik aêḡ iyom.

⁵⁰ Aiyaḡ thêlô, yahanḡ nena kupik lôk thalalenḡ atu ba hapalê tem miḡ êmô Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyak ami. Ma nôḡm atu ba hapalê tem miḡ enja nôḡm atu ba tem miḡ epalê anêḡ loḡ ami. ⁵¹ *Nodaḡo! Ya tem yanaḡ abô loḡ kapô te êndêḡ môlô. Alalô sapêḡ tem miḡ nama ami ma leḡviḡkupik sapêḡ tem imbitak yaḡda. ⁵² Alalô tem nadaḡo abiḡ ali atu ba anêḡ daḡ anêḡ asêḡ ma kasana ma tem ḡê ḡama nimbiyô ma kupik palê mi ma alalô tem nambitak yaḡda. ⁵³ *Ma kupik palê êḡ imbuliv i esak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ epalê ami. Ma kupik ḡama êḡ imbuliv i esak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ ema ami. ⁵⁴ *Ma kupik palê êḡ havuliv i hathak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ epalê ami lôk kupik ḡama havuliv i hathak kwêv yaḡ atu ba tem miḡ ema ami aêḡ iyom, êḡ ma abô atu ba bôk eto tem imbitak avanôḡ nena, “Lôklokwaḡ lovak ba hatôkwêḡ ḡama.” *Aisaia 25:8*

⁵⁵ * “ḡama ma anêḡm lôklokwaḡ o lovak êsê?”

ḡama ma anêḡm siniḡ nuḡḡwik anyô vônô êsê?”

Hosea 13:14

⁵⁶ *ḡama anêḡ siniḡ ma kambom lomaloma. Ma kambom hawa lôklokwaḡ hêk balabuḡ. ⁵⁷ Ba nanêḡm leḡiḡmavi êndêḡ Wapômbêḡ! Yani hêv alalôaniḡ Anyô Bêḡ Yisu Kilisi atu ba hadum ba alalô athak lovak.

⁵⁸ Yenaḡ aiyaḡ lôkma anôḡ, môlô oyala nena udum Anyô Bêḡ anêḡ ku ba ku êḡ tem miḡ anôḡ mi

* **15:51:** Mat 24:31; 1Te 4:15-17 * **15:53:** 2Ko 5:4 * **15:54:**

Ais 25:8 * **15:55:** Hos 13:14 * **15:56:** Lom 7:13

ami. Mi. Ba intu numiņ lōklokwaņ ma miņ notak nōmla ek êyōkwiņ mōlō ami. Ma nōnēm am dedaun ek nundum Wapōmbêņ anêņ ku êņ.

16

Pol hanaņ hathak da atu ni Jelusalem

¹ *Yahanaņ abō êntêk hathak da takatu ba tem mōlō nōnēm êndêņ Wapōmbêņ anêņ avōmalō mathêņ. Nundum êtōm atu ba yahanaņ hadêņ avōmalō êvhaviņ takatu ba êmō Galesia. ² Sonda lōkthō anêņ wak te mōņ ma vithêla atu ba ôpōm ma nōmbi sam ni lodōņlodōņ ba notak valuselen da êndōk kolopak te ek imbitak bêņ anōņ ek yahayō ma da takêņ bōk usup yōv. ³ Ma nodam anyō doho ek yato kapya te imbiņ ek injik i thō ek neja mōlōnim wapōm takêņ ba ini Jelusalem. ⁴ Injo. Tem yana mena mi la. Yaha ma tem nê êņ nimbiņ ya ek yêlō ana.

Pol lahaviņ ni Kolin

⁵ *Tem yana Masedonia ba yamō wak doho vēm ka tem yasōk ek mōlō. ⁶⁻⁷ *Yahathōņ. Miņ yalenhaviņ yaņgê mōlō ma yatak mōlō kethêņ ami. Yalenhaviņ nena yamō imbiņ mōlō êtōm wak doho vēmam êtōm Anyō Bêņ anêņ lahaviņ. Ba intu beleņ simbak haviņ ba tem yamō imbiņ mōlō wak doho mena injo ek batu mōlō nōnēm ya sa ek loņ alêla takatu ba tem yana. ⁸⁻⁹ *Avōmalō Epesus bêņ anōņ ethak êdō yenaņ ku. Ma doņtom loņōndê nindum

---

* **16:1:** Lom 15:25-26; 2Ko 8:1-9   * **16:5:** Ap 19:21   * **16:6-7:**
Lom 15:24   * **16:8-9:** Ap 19:8-10; 2Ko 2:12

ku ek nênnêm i sa lêk abyan ba intu tem yamô lon ên endeba Pentikos.

¹⁰ *Timoti hadum Anyô Bêñ anêñ ku hatôm ya. Ba intu yani hathôk ma môle noyabiñ am ek yani miñ êkô esak môle ami. Ma wak takatu ba hamô haviñ môle ma noyabiñ yani mavi. ¹¹ *Ma miñ nôndô ek noja yani thô ami. Ma hatak môle ma nônnêm yani ni lôk lamavi ek batu endelêm êndêñ ya. Tem yayabiñ yani lôk iviyañ takatu ba tem nêlêm nimbiñ yani.

¹² *Yahanañ hathak alalôaniñ aiyañ Apolo. Yahanañ abô lôklokwañ ek yani êsôk imbiñ iviyañ doho ek nêgê môle. Yani popabuk ek êsôk ma tem yani êsôk êndêñ wak alê atu ba yanida lahaviñ.

¹³ Nômô lêlê lôk nobaloñ êvhaviñ lon. Numiñ lôklokwañ êtôm anyô nê. ¹⁴ Ma nundum nômkama lôkthô esak leniñhaviñ iyom.

¹⁵ *Môle oyala nena Stepanas lôk anêñ avômalô, thêlô ma avômalô êvhaviñ môñ hamô Akaia. Ma thêlô êv i dedauñ ek êv avômalô mathen sa. Aiyañ thêlô, yahêv abô lôklokwañ hadêñ môle ¹⁶ ek nômmô avômalô takêñ lôk avômalô takatu ba ethak idum Wapômbêñ anêñ ku vibiñ. ¹⁷ Ya miñ yahamô haviñ môle ami ba yalen hik ya bêñ anôn. Ma donjom Stepanas lo Potunatus ma Akaikus lêk êlêm ba intu yalen halôk biñ ¹⁸ lôk yalen mavi. Ma môle aêñ iyom. Aêñ ba noja nê anêñ aêñ thô êtôm nê athêñ bêñ.

Abô anêñ dañ

---

* **16:10:** 1Ko 4:17   * **16:11:** 1Ti 4:12   * **16:12:** 1Ko 3:6
 * **16:15:** 1Ko 1:16

19 *Avômalô êvhaviņ anêņ plovins Esia êv iniņ leniņmavi hadêņ môlô. Akwila lo Plisila enaņ iniņ leniņhaviņ anôņ hathak Anyô Bêņ anêņ athêņ lôk avômalô vi atu ba êv yeņ êmô thai iniņ unyak. 20 Nê êvhaviņ lôkthô anêņ loņ êntêk êv iniņ leniņmavi hadêņ môlô. Ma nokam am esak kobom yôhok mathen.

21 Ya Pol da yahato yalenmavi êntêk hathak ya da yabahen.

22 *Anyôla miņ lahaviņ Anyô Bêņ ami, vovaņ tem êpôm yani. Ôlêm, Anyô Bêņ.

23 Anyô Bêņ Yisu anêņ wapôm êmô imbiņ môlô.

24 Yenaņ yalenhaviņ êmô imbiņ môlô lôkthô esak Yisu Kilisi anêņ athêņ.

---

* 16:19: Ap 18:2,18,26 * 16:22: Gal 1:8-9; ALK 22:20

Wapômbêŋ Anêŋ Abô Mathen
The New Testament in the Malei-Hote Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini
copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a